

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет історії та філософії

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Жінка в українській культурі: традиції та сучасність»

«Woman in Ukrainian culture: traditions and modernity»

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітня програма Історія та археологія
Замша Анастасія Василівна

Керівник к.і.н., доц. Петрова Н. О. _____

Рецензент к.і.н. Бацвін М. Я.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від _____ 2023 р.

Завідувачка кафедри

(підпис) **Сминтина Олена**
(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № ____ від _____ 2023 р.

Оцінка _____/_____/_____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис) **Сминтина Олена**
(прізвище, ім'я)

Одеса 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Українська жінка в історичному аспекті.....	8
1.1 Постать жінки в традиційній українській культурі.....	8
1.2 Роль жінки в добу козаччини.....	17
1.3 Доба фемінізму в українській культурі. Реальний та ідеальний образ жінки в радянській Україні.....	24
Розділ 2. Образ жінки в українському мистецтві.....	34
2.1 Жіночі образи в українському фольклорі.....	34
2.2 Образ жіночності в українській літературі.....	40
2.3 Відображення жіночих образів в українському художньому мистецтві...	48
Розділ 3. Жінка в сучасній українській культурі.....	53
3.1 Сучасна українська жінка в соціальному житті.....	53
3.2 Роль жінки в сучасній українській родині.....	58
Висновки.....	64
Список джерел та літератури.....	67

ВСТУП

Українська культура містить багато образів жінок, які залежать від епохи та соціального контексту, в якому вони були створені. Наприклад, в давніх українських народних піснях жінки зображувалися як матері, які годують дітей, а також як красуні, які залюбки співають та танцюють.

З іншого боку, в літературі XIX-XX століть зустрічаються образи жінок, які були приречені на життя відносно бідних, обмежених у виборі можливостей суспільства. Ці образи часто характеризуються покірливістю, засліпленістю, а іноді - заздрістю до чоловіків.

У сучасній українській культурі з'явилися нові образи жінок, які відображають їхню сучасність та активність. Жінки зображуються як незалежні та сильні, здатні досягати успіхів як у кар'єрі, так і в особистому житті.

Жінка в українській культурі відіграє важливу роль як символ материнства, родинного затишку та домашнього комфорту. Українська культура пов'язана зі звичаями та традиціями, які передаються з покоління в покоління, і жінки відіграють важливу роль у збереженні цих традицій. Вони також були активними учасницями національно-визвольних рухів, які боролися за незалежність та свободу України. Сучасна жінка в Україні має можливість розвиватися та досягати успіху в різних сферах життя, але водночас вона продовжує залишатись берегинею домашнього вогнища.

Науковці довгий час вивчали образи жінки в українській культурі та його вплив на формування суспільства. Зокрема, образ матері та материнства в українській культурі, як найважливішої ролі жінки, досліджувався вже з кінця XIX століття.

На думку науковців, образ жінки в українській культурі включає в себе такі риси, як душевна глибина, повага до традицій та багатство духовного

світу. Крім того, жінка української культури відіграє важливу роль у вихованні молодого покоління та збереженні сімейних цінностей.

У той же час, науковці зазначають, що стереотипне уявлення про роль жінки в українській культурі може призвести до дискримінації та обмеженню прав жінок. Тому важливо продовжувати дослідження та показувати широке розмаїття ролей та можливостей для жінок в українському суспільстві. Саме цим визначається **актуальність дослідження** проблеми образу жінки в українській традиційній та сучасній культурі.

Образ жінки в українській культурі має свої особливості та історичні корені. Зокрема, він свідчить про роль жінки як носія традицій та звичаїв. Наприклад, образ матері в українській культурі виник у зв'язку зі значенням материнства та з духовними традиціями українського народу. Відповідно, материнство стало символом любові та духовної глибини.

Водночас, науковці також вказують на те, що стереотипне уявлення про роль жінки в українській культурі може втілювати певні негативні стереотипи та упередження стосовно жінок. Наприклад, такі стереотипи, як залежність від чоловіка, професійний обмеженість та соціальна маргінальність, можуть призвести до дискримінації та обмежувати можливості для жінок в українському суспільстві.

Тому дослідження ролі жінок в українській культурі є важливим завданням, щоб продовжувати переглядати традиції та уявлення про стать в сучасному світі та показувати широкий спектр можливостей для жінок у всіх галузях життя.

Метою бакалаврської роботи є аналіз образу жінки в українській традиційній та сучасній культурі.

Мета дослідження зумовила необхідність розв'язання наступних **завдань**:

- дослідження постаті жінки в традиційній українській культурі;
- дослідження особливостей гендерних відносин;
- визначення ролі жінки в добу козаччини;

- аналіз доби фемінізму в українській культурі;
- дослідження ідеалізованого та реального образу жінки в Радянській Україні;
- дослідження жіночих образів в українському мистецтві;
- визначення ролі сучасної української жінки в соціальному та родинному житті.
- дослідження ролі жінки в сучасній російсько-українській війні

Об'єктом дослідження є образ жінки.

Предметом – висвітлення соціального статусу та життєвої позиції жінки в українській культурі.

Методи дослідження:

Теоретично-описовий. Використовуючи теоретичну літературу, а також наявні наукові розробки.

Класифікація, а саме: поділили поняття про образ жінки в різних категоріях та історичних віхах та склали власну характеристику.

Порівняльно-історичний. Виявили спільні та відмінні ознаки розуміння образу жінки на різних історичних етапах української культури.

Аналіз джерельної бази. Дослідження Юлії Буйських «Жіночі образи української міфології» [6] є важливим джерелом для аналізу ролі жінки в українській культурі, зокрема в контексті міфологічних уявлень. У своїй роботі авторка досліджує жіночі образи, зокрема русалок, які вважаються одними з найвідоміших та найпоширеніших жіночих образів в українській міфології. Це джерело розширює уяву про жіночі образи, їхню символіку та значення в українській культурі, як у минулому, так і у сучасності.

Дослідження Олени Власової на тему «Стереотип «непомітної жінки» у сучасному культурному дискурсі України» [7] є джерелом для аналізу стереотипів, пов'язаних з жінками, які існують у сучасному українському культурному контексті. У своєму дослідженні Власова звертає увагу на стереотип «непомітної жінки», що означає непомітність та недооцінювання жіночого внеску у суспільство. Це дослідження допомагає розкрити проблему

недооцінення жіночої активності та ролі українських жінок у сучасному суспільстві. Воно розширює розуміння сучасних стереотипів та їхнього впливу на життя та самоусвідомлення жінок.

Дослідження Тетяни Говорун на тему «Стереотипізація статі як дилема самопрезентації жінок і чоловіків» [12] є важливим джерелом для розуміння впливу стереотипів статі на спосіб, яким жінки і чоловіки представляють себе в суспільстві. У своєму дослідженні Говорун зосереджується на дилемі самопрезентації, з якою зіштовхуються жінки і чоловіки через стереотипи, пов'язані з їхньою статтю. Дослідження розкриває, як стереотипи впливають на спосіб, яким жінки і чоловіки представляють себе в громадському просторі, у різних сферах життя та професійних ролях.

Дослідження Ірини Грабовської на тему «Українська сім'я як чинник утвердження ідей гендерної рівності в сучасному суспільстві» [14] зосереджується на ролі сім'ї в процесі формування та підтримки ідей гендерної рівності в Україні. Автор аналізує вплив сімейного оточення, сімейних цінностей та стереотипів на формування гендерних уявлень, ролей та стереотипів в українському суспільстві. Дослідження зосереджене на розумінні, як сімейні цінності і норми можуть сприяти або перешкоджати розвитку гендерної рівності.

Дослідження Марини Гримич на тему «Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців» [16] зосереджується на вивченні особливостей української культури, світогляду та психології, які є характерними для українського народу. Автор досліджує традиційні цінності, вірування, звичаї та норми, які є складовими етнопсихологічних констант українців. Дослідження відображає важливі аспекти українського світогляду, такі як пошана до сім'ї, природи, родинних зв'язків, колективізм, гостинність та інші. Автор також аналізує вплив традиційного світогляду на психологічні особливості українців, їхнє сприйняття світу, менталітет та спосіб життя. Дослідження спрямоване на розуміння та пояснення основних етнопсихологічних рис українського народу.

Оксана Кісь є відомою дослідницею, яка вивчає тему «Жінка в традиційній українській культурі» [31]. Вона зосереджується на дослідженні ролі та становища жінки в українському суспільстві, зокрема в контексті традиційних цінностей, норм та звичаїв. У своїх дослідженнях Кісь звертає увагу на різні аспекти жіночої ролі, такі як сімейні зв'язки, шлюб, материнство, робота жінок, участь у громадському житті та інші сфери. Вона використовує як писемні, так і усні джерела, а також археологічні та етнографічні матеріали для вивчення різноманітних аспектів жіночого досвіду та ролі в українській культурі.

Тетяна Купцова досліджувала проблему «Архетипні основи гендерних стереотипів в традиційній українській філософії» [41]. Вона зосереджується на вивченні гендерних стереотипів та їхньому корінні в українській культурі та філософії. У своїх дослідженнях Купцова досліджує архетипні образи та уявлення про роль жінки та чоловіка в традиційній українській філософії. Вона аналізує філософські текстів, міфологічні наративи, обрядові практики та інші джерела для виявлення основних архетипів, які формували гендерні стереотипи в українському суспільстві.

Структура бакалаврської роботи: Вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел, який налічує 86 пунктів. Загальний обсяг роботи 74 сторінки, з яких 67 основного тексту.

Апробація. Робота пройшла апробацію у вигляді виступів на щорічних звітних студентських конференціях ОНУ імені І.І.Мечникова (2020, 2021, 2022, 2023) ; на XV Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених "Етнічна культура в глобалізованому світі", присвяченій 10-річчю заснування Наукового етнологічного студентського товариства (10 червня 2022 року), XVII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених "Етнічна культура в глобалізованому світі" (5-6 червня 2023 року).

Розділ 1

УКРАЇНСЬКА ЖІНКА В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

1.1 Постать жінки в традиційній українській культурі

Існує міф, що в традиційній українській культурі панує матріархат. Проте аргумент на користь цього існує – він виник у другій половині XIX століття, під час популярності теорії соціальної еволюції Йоганна Бахофена (подібної до теорії (біологічної) еволюції Чарльза Дарвіна) [16], згідно з якою всі суспільства еволюціонували з Простішого. до більш складних форм. У той час вважалося, що одним із етапів розвитку кожного суспільства — першим етапом — є материнство. Тодішні українські історики, етнографи та фольклористи були захоплені цією ідеєю і шукали в українській культурі ознаки матріархату і знайшов їх [16].

Але слід розуміти, що кінець XIX – початок XX століття – це період становлення української нації, як і майже всі дослідники, які на той час працювали над історією України, українським фольклором, етнографією тощо, так чи інакше брали участь у цьому державотворчому процесі [2]. Їм важливо показати, чим українська нація відрізняється від російської, наприклад, підкреслити, що українці – це не малороси, а незалежна держава, яка може претендувати на статус незалежної держави. І ідея матріархату мала бути одним із яскравих і дуже зручних прикладів, що демонструє цю відмінність і своєрідність і протистоїть російському «засиллю».

За словами Оксани Кісь, загалом жартівливі пісні та сатиричний фольклор, у якому в сім'ї панують могутні жінки, привертають увагу до явищ, які є менш правилами, ніж правилами. Винятки, м'яко кажучи, різко контрастують із загальним тлом доби. Повсякденні норми тогочасного суспільства. «Якщо говорити серйозніше, звертаючись не надто до фольклору, а до реалій тогочасного життя, суспільних стосунків, стосунків у селянській родині, то етнографічний матеріал доводить, що, на жаль, все не так цікаво.

Жінка вкрай рідко веде господарство, і чоловік такої жінки зазвичай не користується повагою в суспільстві, він алкоголік, ледар чи що» [31].

Взагалі вважається, що жінки навіть не мають права підвищувати голос на чоловіка або застосовувати проти нього фізичну силу. Під час моїх експедицій наприкінці 1990-х, коли я спілкувався з бабусями — жінками, які народилися на початку ХХ століття, — вони ділилися не лише власним досвідом, а й досвідом своїх матерів, бабусь, інших родичів та членів родини. Сусідка. Всі в один голос стверджували, що жінці не можна бити чоловіка, а чоловік не може навіть сказати «Ти збрехав!»! пояснити. Хоча насильство над жінками в сім'ї – це дуже поширене явище», наголошує Оксана Кісь. За її словами, щоб знайти найправдивіші та найнеупередженіші свідчення про статус жінки в традиційній українській культурі, слід передусім звернутися до історичних документів: «Це не стільки етнографічний матеріал, скільки правовий характер. використовувані дані були записані лише в письмовій формі з середини ХІХ століття. Тож з того часу ми можемо говорити про деякі свідчення з повсякденного життя фермерів. Варто також враховувати, що наука була переважно чоловічою сферою в той час. На відміну від інших Люди, які обмінюються людьми, їздять по селах. Українське суспільство влаштоване так, що чоловік, який є головою сім'ї, представляє його перед усіма сторонніми, включно з владою та різними гостями. Тобто всі факти про повсякденне життя жінки., з вуст чоловіка, записані з точки зору чоловіка. Це дещо спотворена реальність» [31].

Образ «берегині домашнього вогнища», яким сьогодні користуються багато людей, є винаходом, новинкою кінця 1980-х. Виник із художньої творчості українських письменників (фольклорний напрям) і був сприйнятий національною культурою після національного відродження 30 років тому. Тобто «русалку» придумали Василь Скуратівський [69] та Василь Рубан [66], які незалежно один від одного почали використовувати цей образ як своєрідне втілення богині домашнього вогнища. Власне, згадок про Берегиню — ні в українському фольклорі, ні в слов'янській міфології — майже немає.

Хранитель міфів, яка є маргінальною фігурою низькорівневої демонології та рідко згадується, є фантастичною істотою, схожою на русалку, яка, як кажуть, живе на березі водойми. Дослідниця Юлія Буйських [6] дуже ретельно опрацювала минулий фольклористичний та етнографічний матеріал і виявила, що селекціонер є дуже розпливчастою та розпливчастою постаттю, мало підтвердженої. Немає підстав стверджувати, що вона є богинею слов'янського пантеону. Це чистої води вигадка.

Водночас не можна сказати, що цей образ нав'язаний нашому суспільству – навпаки, він дуже пасує до сучасної потреби у новому ідеалі жіночості. Адже з крахом комуністичної ідеології наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. канон радянської Супердівчини втратив авторитет і магнетизм. І немає іншого ідеального образу, на який жінка могла б рівнятися і прагнути, щоб відчуті «справжній» канон. Берегиня - уявлення про жінку-берегиню ідеально відповідає потребам публіки: з одного боку, турботлива, уважна, захоплена, з іншого - впливова, авторитетна, владна.

Саме в цей час відроджується українська ідея матріархату – політичні сили в державницькому спрямуванні, і навіть жіночі організації дослідниці та активістки знаходять її в працях фольклористів та етнографів початку ХХ століття. Тож берегиня стала дуже зручним образом, що втілює споконвічне матріархальне уявлення українців. Цей образ був запропонований суспільству – і суспільство його сприйняло. Але в умовах ідеологічного вакууму нові моделі жіночності, запропоновані жінкам, стали привабливими лише на початку 1990-х [56]. Якщо орієнтуватися на такий ідеал, то доля жінки, її самореалізація має бути повністю зосереджена на сімейному житті, а сучасне суспільство — в тому числі й українське — потребує мобілізації всього людського потенціалу, усіх людських ресурсів. Відправляти жіночу частину населення додому – народжувати і виховувати дітей, лише дбати про дім - було б жахливо нерозумно. Не кажучи вже про те, що жіноча боротьба за такий ідеал насправді є деструктивним процесом, який призводить до розчарування, адже реалізувати ілюзорний ідеал неможливо. Можливо, колись цей образ

відігравав певну позитивну, об'єднуючу роль серед українок, але в цілому він був шкідливим, як і уявлення про матріархат. Зрештою, коли ми вважаємо, що наше суспільство є матріархальним, ми свідомо закриваємо очі на всюдищу, відверту та постійну реальність дискримінації»

Водночас історичні документи не повною мірою описують побут давніх українців: «Перш за все, треба розуміти, що українці як народ жили переважно в селах, селяни були малоосвічені, мали, наприклад, дуже обмежену взаємодію з судовими органами. Більшість проблем селянських сімей і селянських громад вирішуються на основі звичаєвого права. Тобто звернення до суду є скоріше винятками - вони викликані якимись цілком очевидними фактами. Звичаєве право передається через традиції, тому вивчати її необхідно, спираючись переважно на етнографічний матеріал, а менше на фольклор. Також слід зазначити, що нам важко віднести таку категорію, як «дискримінація», до самого традиційного суспільства. Традиційна культура побудована на інших основи, поняття прав і свобод людини до нього не застосовуються, вони в ньому не функціонують [31].

Особливо щодо гендерних відносин у дію вступає принцип комплементарності у традиційних культурах, згідно з яким у певному партнерстві мають функціонувати соціальні ролі, розділені на чоловічі та жіночі. Основу селянських домогосподарств становлять землеробство (землеробство або скотарство з використанням переважно чоловічої праці) і чоловіча власність. У традиційній українській культурі, як і в інших патріархальних культурах, основне майно, основне майно (земля, худоба, хати, сільськогосподарське майно) належить чоловікам і передається у спадок переважно через чоловіків. Крім того, молода жінка переїхала в дім нареченого і взяла своє прізвище від чоловіка – все по батьківській лінії та по батькові.

Патріархальність української культури проявляється і в інших аспектах, особливо на рівні родинно-подружніх стосунків, де остаточне голосування завжди в руках батька – глави родини, який вважається відповідальним за

вчинки та дії не тільки його дітей, а й є його дружина. Навіть за злочини, вчинені заміжною жінкою, відповідальність лягала на чоловіка, який «не доглядав» за нею [52]. Чоловік має право «виховувати» дружину і карати її, якщо її поведінка «негідна». Це знайшло відображення у фольклорі – наприклад, приказка: «Жінку не б'ють – як серпа не клепають». Таким чином, домашнє насильство не тільки толерується, але й узаконюється – чоловік має право застосовувати силу до своїх дружини, щоб «вивести її на правильний шлях». Є таке гуцульське прислів'я: ««Жінку треба бити, аби си не збавила, а збавлену – аби си поправила». Тобто «для профілактики». Є прислів'я, що чоловік - це голова, а жінка - шия, проте відповідно до нейрофізіологією, шия повертається тільки тоді, коли надходить сигнал з мозку [28].

Гуцулки не мають більшої свободи, ніж інші українки. Чукутиха [17] [знаменита гуцулка з сопілкою] – ця знакова постать, жінка, про яку часто писали та фотографували – була винятком, а не правилом. Це інтелігентний персонаж, який привертає багато уваги, але не відображає всієї жіночності всієї гуцульської культури. Крім того, слід розуміти, що образ гусулів та їх культури дослідники фольклору дуже романтизували. Чомусь загальне захоплення творчістю гуцулів (кераміка, ткацтво, вишивка тощо) поширюється й на їхні соціальні стосунки. Проте, якщо придивитися до стосунків між парами та й взагалі до норм гендерного етикету в цій частині України, то все набагато менш романтично, ніж це зображують стереотипи. Є кілька досить переконливих прикладів. Наприклад, якщо подружжя їде дорогою, то чоловік їде верхи, а дружина їде пішки. Якщо вони везуть з собою поклажу, то чоловік сидить на коні, а його жінка несе тягар.

Ще в 70-х роках ХХ ст. гуцулки цілували чоловікові руку на знак привітання та поваги. Відомий мольфар Михайло Ничай [55] записав свої різноманітні свідчення про гуцульську культуру та звичаї, зокрема стосунки між чоловіками та жінками, висловлюючись так: «Жінка най сі не мішеє [хай не втручається], де люди говорять». Отже, в гуцулів, як і в усій Україні, суспільство патріархальне, чоловік — шанована, авторитетна, впливова

людина, він має владу над членами сім'ї та користується більшою свободою, ніж його дружина [55].

Норми гендерного етикету, кодекси поведінки та правила спілкування між чоловіками та жінками стверджують те саме, навіть якщо вони відрізняються від регіону до регіону. Тому на Слобожанщині чоловіки повинні їсти за столом, а жінки стояти або слідувати за чоловіками. І одне це вже пояснило, хто в сім'ї головний, а хто другорядний. Іноді говорять про більш ліберальні гуцульські сексуальні норми, коли йдеться про питання зради, так звані «заняття любов'ю» тощо. При цьому слід розуміти, що зрада жінки вважається зрадою тільки тоді, коли у неї є коханець, а зрада чоловіка вважається зрадою тільки в тому випадку, якщо у нього «поряд» є інша сім'я. Цей поведінковий і моральний подвійний стандарт чітко показує, що одна частина суспільства - чоловіки - є більш привілейованими і моральний кодекс більш поблажливий до них. З іншого боку, з жінками вони набагато суворіші. Варто згадати про відомі звичаї, пов'язані з вимогою цнотливості дівчат до шлюбу: до хлопців подібна вимога не пред'являлася. Отже, аналізуючи права чоловіків і жінок, їхній доступ до різних ресурсів, можна зробити висновок, чи справді українське суспільство раніше було егалітарним і матріархальним. Роздуми про цю сферу повертаються до того факту, що суспільство є патріархальним.

З іншого боку, необхідно також звернути увагу на форми та характеристики цього патріархату. Адже в українській культурі водночас жінки мають можливість володіти певним майном (зокрема землеволодінням), яке передається по материнській лінії та успадковується дочками від матері (так звана «материнська власність»). Варто також зазначити, що жінки мають у своєму розпорядженні певну суму грошей (з так званого «жіночого господарства» - городництва, молочного скотарства). Інша справа, що в сімейному господарстві більша частина доходу припадає на від хліборобства та скотарства, тому домінує чоловік. «Жіноче господарство» включає виробництво молока, садівництва та текстилю. Жінка може продавати

продукти своєї праці та залишати з них гроші. Тобто патріархат в українській культурі не розвинувся в крайніх формах, таких як російська культура чи культура суспільств арабського світу» [16].

Дивлячись на традиційне суспільство та наші уявлення про рівність і дискримінацію через призму століття, ми дійсно можемо побачити межі прав і можливостей жінок у ньому. Однак варто також розуміти, що зсередини представники тієї епохи мали зовсім інший світогляд. Дівчата та хлопці, виховані в традиційних культурах, не знають альтернатив організації свого життя. Традиційні моделі – єдино можливий спосіб розвитку жіночої та чоловічої долі. Нормальний і ідеальний сценарій для дівчини – це бути «зрілою жінкою» – вийти заміж, народити дітей, виростити дітей, мати ферму, бути домогосподаркою тощо, тобто піти класичним шляхом, абсолютно всім. Кожен, хто відхиляється від встановленого сценарію, буде загублений на шляху - якщо його не придушити, то буде покараний у різних формах. Ватро згадати образ шевченкової Катерини — матері-одиначки, дівчини, яку «спокусив» чоловік, і вона народила дитину поза шлюбом. Що це означає для жінок? Побиття камінням, побиття та вигнання – екстремальні події, які частіше трапляються у художній літературі, ніж у реальному житті. Однак доля, яка чекає на таку жінку, зовсім незavidна: вона разом з дитиною стає тягарем для сім'ї, а сама залишається в сім'ї (з батьками чи братами), оскільки селянське господарство в основному тримається на чоловічій праці, покладі на фізичну силу. Крім того, важливі моральне засудження та численні обмеження планування ритуалів. У традиційних культурах те, що ми вважаємо ненормальним, вважається цілком прийнятним. Так, різні способи тілесних покарань дітей можуть здатися сучасній людині неправильними і жорстокими - побиття, залякування, позбавлення їжі, обмеження рухів, - але в умовах традиційної культури це поширений метод етнопедагогіки, ефективного виховання [11].

Традиційна культура менш поділена за віком і більше залежить від природного циклу життя людини, наприклад, межа між дівчиною і відданою

дівчиною, яка вже вміє чекати залицяльників і подавати документи на шлюб, минуло статеве дозрівання. На думку старших жінок, вони починають зустрічатися в 14-15 років і вважаються придатними для заміжжя в 16-17 років. По суті, момент одруження знаменує наступний етап переходу від дівочтва до юності. Це дуже серйозний і важливий зсув, який докорінно змінює права, обов'язки та місце жінки в суспільстві, оскільки вона отримує автономію та стає частиною незалежної сім'ї та починає самостійно керувати нею [26].

Період, протягом якого заміжня жінка є підлітком, може тривати по-різному в різних регіонах. Дорослість жінки іноді асоціюється з появою онуків, а іноді з менопаузою, втратою фертильності у жінок, що є ознакою старості.

У сукупності ці чотири основні вікові етапи, етапи життя – дівчата, молоді жінки та жінки – означають поступове розширення прав, можливостей і обов'язків. Так, дівчинка є насамперед об'єктом виховання, вона діє не самостійно. Керують нею батьки, спочатку мати, яка навчає її жіночої праці, тож, коли настане дівочтво, донька може проявити свої здібності, вміння та деякі вироби – рушники, постіль, сорочки та речі. За аналогією згодом вона вийде за нього заміж.

Справжнім жіночим періодом розквіту, звичайно, є статеве дозрівання. Це найскладніший час для жінки, щоб сама керувати та виховувати своїх дітей — як емоційно, так і фізично. Як і в усіх інших традиційних суспільствах, у традиційному українському суспільстві контрацепція була недоступною. Тому часто буває так, що жінка вагітніє і народжує дитину, в результаті чого організм досить швидко виснажується. Особливо тоді, коли відпустку по вагітності та пологах ніхто нікому не давав і вагітним жінкам доводилося виконувати ту ж роботу, що й завжди – доглядати за іншими дітьми, доглядати городи та поля, пасти худобу тощо.

Старші жінки — баби — це зовсім інша категорія. Як правило, це людина, яка майже повністю вилучена з трудового процесу через свою немічність (раніше люди були старші, ніж зараз, через безперервну фізичну

працю високої інтенсивності). Список її фінансових обов'язків обмежений, але її статус високий. Це позиція екзаменатора (в інших культурах - святого, старця), носія знань і досвіду. Повага, яку традиційна культура віддає людям похилого віку, ґрунтується на тому, що вони протягом життя набули життєвого досвіду, накопичили знання, якими людина може поділитися, поділитися, направити, направити, коли заманеться. Таким чином, традиційні культури наділяють старійшин настільки величезним авторитетом, що їх продовження дозволяє відтворюватися і функціонувати ефективно і гармонійно [42]. У сучасних культурах це функціонує по-іншому, оскільки знання, уміння та навички набуваються не в житті, а через освіту та цінуються незалежно від віку власника.

Розваг для людей похилого віку мало. У традиційних суспільствах розваги відбуваються нечасто, як правило, на великих релігійних святах або в інших випадках (весілля тощо). Крім того, усі ці святкові сцени здебільшого стандартизовані. Наприклад, старші жінки на весіллі не танцюють, вони можуть тільки сидіти і дивитися, а головна розвага – «перемивання кісток». Старші виступають моральними екзаменаторами, коригуючи поведінку молодших (їхній голос дійсно має значення, тому що те, що люди говорять про нього і що він говорить про нього, має значення для будь-кого). Іншого способу спілкування в селі – окрім церковних та календарних обрядів – немає [46].

Було б некоректно узагальнювати різний історичний досвід (наприклад, говорити про «українок», «європейок» тощо). Говорити про клас, – різні уявлення про те, що є правильним і гідним, або, навпаки, про низьку жінку. Слід лише розуміти, що в жодній європейській культурі (включно з українською) ніколи не панував матриархат. Всі ці культури Обидві патріархальні - кожна по-своєму. Гендерні відносини в селі значною мірою регулюються звичаєвим правом, а відносини між представниками вищих соціальних класів базуються на законі, який також залежить від епохи, регіону та країни. У 1970-х роках була опублікована стаття Джоан Келлі «Чи було

Відродження для жінок?», що викликало неабиякий резонанс і викликало багато інших досліджень подібних проектів. Мета, яку ставить перед собою автор, полягає в тому, щоб з'ясувати, наскільки епоха Відродження насправді була часом прогресу в правах і можливостях жінок, і зробити висновок, що, як виявляється, протягом Середньовіччя права жінок, наприклад, у французькій традиції значно ширша. Тобто «темне середньовіччя» для жінки було яскравішим часом, аніж «світлий ренесанс». Тому потрібно завжди звертати увагу на історичний контекст, а не оперувати широкими поняттями, за ними стоять лише стереотипи, які є нашими загальними і приблизними уявленнями, які не мають нічого спільного з реальністю життя.

1.2 Роль жінки в добу козаччини

У XIV-XVIII ст. українські родини були ще патріархальними. Тому главою сім'ї повинен бути чоловік, а жінки зобов'язані бути йому вірними і слухняними, у всьому підкорятися. Жінка як напівюридична особа, про неї завжди хтось піклується: до шлюбу нею опікуються батьки, після смерті – близькі родичі, після одруження – чоловік. Жінка стає вдовою, яка повинна мати нових опікунів для себе та своїх дітей, є «навмисним». Цей, здавалося б, безправний соціальний статус жінки узаконюється спеціальними вказівками Литовського указу, який попереджає, що дівчата, які наслідуються вийти заміж «без волі батьків», і дівчата-сироти без волі родичів і опікунів позбавляються права на придане. Якщо дівчина із заможної родини, вона втрачає право успадковувати майно. Те ж саме чекає дівчину (або вдову) з вищих класів суспільства, яка вирішила вийти заміж за чоловіка «низів»: тоді її дитина народжується чоловіком «низів». Проте в указі також передбачалося, що дівчата «простого роду» набувають шляхетства при шлюбі з дворянином [9, с. 100].

Проте в реальному житті українська жінка посідала більш високе і навіть незалежне становище в родинному колі, про що свідчить тогочасна література.

Той самий литовський статут з одного боку обмежує цивільні права жінки, а з іншого визнає всі її індивідуальні права. Видатний історик Орест Левицький наголошує з літератури, що жінка вищого стану має необмежене право купівлі-продажу рухомого та нерухомого майна, хитромудрі судові міркування не поступаються чоловікам. Виходячи заміж, жінки носять прізвище чоловіка і можуть залишити своє, а заміжні жінки зазвичай підписують документи лише своїм дівочим прізвищем [1, с.56].

З документів відомо, що жінки із заможних магнатських родин, а також козацька військова старшина інколи втручалися у політичні та військові справи. Деякі були настільки войовничі, що судова тяганина, яка панувала в суспільстві того часу, їх уже не задовольняла, і вони вирішували свої проблеми шляхом збройних конфліктів із сусідніми країнами, очолюючи самі армії [32].

Військова організація Запорізької Січі не допускала перебування жінок. Січові козаки — самотні або люди, які розривають шлюбні стосунки. Зовсім іншою була ситуація з родинними козаками. Їм було дозволено піти на Січ, але вони не могли там жити, лише далеко від неї, у запорозьких степах і слобідах, зимівниках і коморах, де займалися землеробством, скотарством, промислами та ремеслами. Їх називали не лицарями і товаришами, а підданими або просто січовими козаками, «зимівниками», «сідами», «гніздами» [2, с.105].

Багата козачка, старшина полку, під час тривалої відсутності чоловіків на службі неодноразово перебирала велику й непросту родину. Більші сімейні та матеріальні обов'язки лягали на плечі простих жінок, чиї думки та турботи залишалися поза історичними документами, а в народній творчості. В українських народних прислів'ях і прислів'ях про доброчесну, вірну дружину, повагу до жінки, про її мудрість визнається її особливе місце в українських родинях [3, с.116].

Вийшовши заміж, жінка приносить у дім чоловіка сімейне майно чоловіка — придане, яке залишається власністю жінки. Придане сільської дівчини зазвичай складалося з особистих речей, постільної білизни, одягу, столового посуду, речей побуту (так звана фіксація, зафіксована в документах

– деталізація всього, що дарували батькам доньки). Дочці, крім майна дочки, наділяли худобу, гроші («голову»), ділянку землі. Серед заможних міщан, заможних козаків, шляхти та магнатів до списку експедицій входили золоті та срібні прикраси, перли, «клейноди» (персні з коштовним камінням), срібний, мідний та олов'яний посуд, дорогий одяг, полотно, хутра, коні. бригади, худобу тощо та «недобровільні сім'ї» [15, с. 17].

Дочки і сини ділять країну порівну. Від батьківських дочок, скільки б людей не було в сім'ї, вони отримують в посаг різні речі і гроші, що дорівнюють чверті батьківського майна. Коли в родині не було синів, дочки успадковували частину батьківського маєтку. Після смерті батька обов'язок давати придане дочкам залишався за їхніми братами, причому придане, встановлене братами на ділянці, вважалося рівним за вартістю посагу, який отримували сестри, вийшовши заміж життя батька.

За тодішніми звичаями посаг — це придане, яке жінка давала зятю в день весілля, і воно вважалося матеріальною основою для створення нової сім'ї. Поки шлюб існує, пара буде його ділити. Після припинення шлюбу — через смерть чоловіка чи розлучення — придане повністю поверталось дружині, яку згодом успадковували діти або залишали тому, кому вона хотіла. У разі смерті бездітної жінки її посаг повертався в сім'ю і поділявся між братами (за наявності) [18, с.25].

Незалежне життя та домашні справи підтримують рівність між чоловіками та жінками. Українські жінки мали право постати перед судом, чого не було на той час у жодній європейській країні. Жінка сама може обрати нареченого. Розлучення зазвичай ініціювала жінка. Таке становище жінки визначає її освіту. Численні документи свідчать про письменність українських жінок.

Права жінки та повага до неї як до матері сім'ї виявляються в її власному підписі, крім підпису чоловіка. А у випадку вдовства підпис дружини важливіший, ніж підпис дорослого сина. Під час укладення цивільно-правового договору підпис матері є першим підтвердженням її прав як глави

сім'ї. У козаків, як і в інші часи, берегинями сімейного вогнища залишалися жінки. Це пропагує стиль і традиції українського подружнього життя. У такій атмосфері природно втілюються ідеали народного виховання: працьовитість, повага до старших, гідність, незалежність, волелюбність, патріотизм [20,с.24].

Соціальний статус жінки у XVIII ст. Він дуже відрізняється від попередніх XVI-XVII століть. Це можна пояснити тим, що в козацькі часи, як і в попередні періоди, українська жінка мала високий соціальний статус, який залежав не від статусу чоловіка, а від її власного майна.

Литовсько-російське законодавство встановлює принцип вільного вибору жінки у шлюбі. Хоча козацькі закони заохочували celibat, вони наголошували на повазі до жінки. Випадки неповаги до жінок є кримінальними злочинами, які передбачають суворе покарання. Обмеженість спілкування Запорізької Січі з жінками не стільки призводила до байдужості до їх ідеалізації[3].

У другій половині XVI — першій половині XVII ст. міщани і навіть селянки були повноправними учасниками громадських (ямних) судів селян і міщан (іноді дворян). Якщо звичаєве право українського народу середини XVI—XVII ст. жінки можуть не тільки брати участь у судовому розгляді, а й нести відповідальність перед чоловіком у суді за його відсутності. Жінки поступово втратили це право у XVIII столітті. У середині XVI-XVII ст. на українській землі свідчення чоловіків і жінок вважаються рівними. Проте з другої половини XVII ст. домінування свідчень чоловіків над свідченнями жінок пронизало й закріпило українську систему правосуддя. У кодифікації українського права XVIII ст. остаточно встановлено той факт, що чоловіче свідчення перевершує жіноче [29, с. 180].

«Одружитися по коханню» здавна вважалося народним ідеалом, однак не завжди цей ідеал реалізовувався. З давніх часів вважалося, що жінки вибирають собі чоловіків. Якщо звичаєве право українського народу середини XVI—XVII ст. жінки можуть не тільки брати участь у судовому розгляді, а й нести відповідальність перед чоловіком у суді за його відсутності. Жінки

поступово втратили це право у XVIII столітті. У середині XVI-XVII ст. на українській землі свідчення чоловіків і жінок вважаються рівними. Проте з другої половини XVII ст. домінування свідчень чоловіків над свідченнями жінок пронизало й закріпило українську систему правосуддя. У кодифікації українського права XVIII ст. остаточно встановлено той факт, що чоловіче свідчення перевершує жіноче [29, с. 180].

Після Переяславської конференції та Березневих статей 1654 р. Московське князівство почало втручатися у внутрішні справи емірату, що призвело до запровадження його норм суспільного життя. У XVIII столітті емірати поступово втрачають залишки автономії і входять до складу Російської імперії. Проте українці зберегли свою національну ідентичність на традиційній основі національної культури, що допомагає їм не розсіюватися серед російського народу. Уявлення про демократичне місце жінки в суспільстві продовжує залишатися в колективній свідомості представників консервативних сільських громад. Будь-які відхилення від загальноприйнятих норм будуть засуджені суспільством. Особливо це стосується життя жінок, на яких покладається відповідальність за утримання дому, народження та виховання дітей, ведення господарства та передачу сімейних традицій. Дошлюбна поведінка дівчини свідчить про цнотливість, але її вчинки викликають у селі осуд і приниження. Це свідчить про традицію втручання середньовічного суспільства в особисте життя, яке втручалось в приватне життя селянина чи селянина. Нехтуючи нормами моралі та ставлячи селянина поза межами сільської громади, він сам себе звинувачує. Принципи індивідуалізму, особистої свободи, права на незалежне від громади інтимне життя не пронизували село, не кажучи вже про родинні зв'язки [3, с.45].

За звичаєвим правом шлюб вважається цивільним договором, який можна легко укласти та розірвати. Відділення здійснюється після виплати відповідного віку в цивільних (муніципальних) судах. Відповідно до литовського законодавства, розлучення належить виключно до юрисдикції церковних судів. Світські суди розглядають лише справи про майно

подружжя. У реальному житті розлучення регулюється не стільки канонічним правом, скільки традиційними звичаями. Всупереч канонічному праву, розлучення може відбутися без участі духовної влади. Акт розірвання шлюбу здійснюється в присутності свідків, при цьому подружжя видають один одному так звані «свідоцтва про розірвання шлюбу», які потім вписуються в угоду про розлучення. Тому основною умовою розірвання шлюбних відносин є згода обох з подружжя та право на повторний шлюб. Якщо у подружжя є діти, про них піклуватимуться і батько, і мати[20].

Важливе питання про причини розлучення. Адже вони в XVI – першій половині XVII ст. дуже відрізняється від XVIII століття. Достатніми мотивами для розлучення вважаються розбіжності і сварки в подружньому житті. Інші причини розлучення зустрічаються рідше - тривала хвороба одного з подружжя, тривала відсутність чоловіка чи дружини, прийняття релігії, подружня зрада тощо. Тому основні причини розлучення є переважно морально-етичними. Вони відображають погляд людей на сім'ю як на союз рівних і на те, що стосунки між сім'ями повинні будуватися на взаємній повазі. Тут ми бачимо ставлення до жінок як до рівних чоловікам. Кількість повторних шлюбів не обмежувалася, духовенство не відмовлялося благословляти четвертий і навіть п'ятий шлюб [19, с.24].

Історію сім'ї та місце жінки в ній необхідно розглядати в контексті тогочасної суспільно-політичної та економічної ситуації. У 1686 році Українська православна церква перейшла під юрисдикцію Московського патріархату. З підкоренням Київської митрополії Москва негайно почала ліквідацію своєї автономії, національної ідентичності та перетворення на провінційну парафію Російської православної церкви. Відтоді демократична традиція української церкви була зруйнована, а духовенство змушене було підкорятися волі центральної влади. Шлюбно-сімейні відносини контролюються Російською Православною Церквою, яка їх регулює і освячує. Правителі Російської імперії з наддержавністю та шовіністичною політикою ігнорували сімейні традиції та звичаєві права українського народу та

намагалися за допомогою своїх законів і порядків контролювати шлюбно-сімейну сферу суспільства. Таким чином, шлюбно-родинні зв'язки стали одним із засобів контролю над населенням Гетьманщини [1, с.56].

Церковні форми шлюбу остаточно запроваджуються у XVIII ст. Заклучення (укладання) і розлучення стають прерогативою духовної влади. Священики, які проголосили шлюб таїнством, проповідували, що союз чоловіка і жінки є священним на небі і розірвати його майже неможливо. Причинами розірвання шлюбу є тривала відсутність одного з подружжя, фізична нездатність чоловіка одружитися: хвороба, рішення одного з подружжя піти в монастир, подружня зрада, поведінка дружини, злочини, вчинені подружжям проти іншого. подружжя за злочини, не пов'язані із сімейним законодавством. Однак явна наявність цих причин не завжди призводить до розлучення. РПЦ зробила все можливе, щоб справа не дійшла до розлучення. Це призводить до багатьох конфліктів, і жінки, чоловіки та діти в шлюбі можуть бути не щасливими. Українці були змушені відмовитися від старих уявлень про шлюб як про ліберально-демократичний договір, який вільно укладається та розривається.

Така політика призвела до низького морального стану сімейних відносин. Відтоді в літературі з'явилися згадки про тиранію чоловіка над дружиною, передсмертне вбивство дружини, вбивство дружини тощо [31].

У XVI — першій половині XVII ст., завдяки демократичним сімейним нормам, сформованим під впливом звичаєвого права та гуманістичної думки європейського Відродження, самостійність і самовдосконалення української жінки мали національні особливості. У другій половині XVII-XVIII ст. настав час обмеження та поступового позбавлення української жінки великої кількості майнових, сімейних та соціальних прав. Це було зумовлено змінами соціально-політичної та економічної ситуації під час підпорядкування емірату Російській самодержавній імперії [15, с. 21].

1.3 Доба фемінізму в українській культурі. Реальний та ідеальний образ жінки в радянській Україні

Питання про участь жінок у громадсько-політичному житті було поставлене ще у XVIII ст. Це пов'язано з поширенням демократичного порядку в Європі та Америці. Водночас організовані жіночі рухи виникли ще в XIX ст. Жіноча активність була пов'язана з усіма сторонами суспільного життя: боротьбою за скасування рабства, рухом поміркованості, різними благодійними справами (піклування про слабких, організація сиротинців тощо), з рештою, боротьбою за право голосу. Жінок, які вимагали права голосу, називали суфражистками.

Однією з найяскравіших особливостей першої хвилі стала неоднорідність і діаметрально протилежні позиції багатьох учасників. Серед них є праві та ліві, християни та атеїсти, ті, хто шукає міцності сім'ї на релігійних мотивах, і ті, хто сприймає сім'ю як тягар.

Сьогодні може здатися дивним те, що багато суфражисток були категорично проти лівих ідей, часто проповідували консервативні політичні цінності та використовували активізм для поширення християнства. Прикладом християнської феміністки є Френсіс Віллард, американська засновниця Еванстонського жіночого коледжу. Вона виступала за загальну освіту серед жінок і за надання їм права голосу. Уіллард активно виступала проти алкоголю та наркотиків, навіть відвідавши установчий конгрес Союзу жіночої християнської поміркованості (WCTU) [83].

Іншим прикладом правої суфражистки є Еммелін Панкхерст [83] - британка, яка заснувала Жіночий соціально-політичний союз для досягнення виборчих прав для жінок. Крім того, вона брала активну участь у благодійній діяльності, організовуючи прийомні будинки та надаючи освіту дітям-сиротам і малозабезпеченим дітям. Панкхерст також був відомий як патріот, під час Першої світової війни він закликав чоловіків перемагати на фронті, а жінок надавати максимальну підтримку в тилу. Вона описувала ті часи так: «Це була

національна війна. Як суфражистки, ми ні за яких обставин не можемо бути пацифістами» [83]. Після війни вона стала фанатичною антикомуністичною партією і приєдналася до Британської консервативної партії.

У той же час було б помилкою вважати, що ранній фемінізм і фемінізм були цілком безпечними і прийнятними для християн, оскільки багато феміністок були атеїстами, які сприяли швидкому поширенню марксизму. Ще в 19 столітті деякі суфражистки були відомі своєю критикою християнства. По-перше, це пов'язано з їхньою прихильністю до ідей Французької революції, а пізніше – до марксизму. Не можна забувати про вплив марксизму на поширення ідеї рівності чоловіків і жінок. Комуністичні мислителі приділяли особливу увагу стосункам між чоловіком і жінкою, а також критикували традиційну християнську сім'ю як «буржуазну» і «патріархальну».

В Україні початок історії жіночого руху розглядають у двох площинах: на кожній території по обидва боки річки Збруч.

Перші жіночі організації на українських землях почали виникати у II столітті нашої ери. Рушійною силою в XIX столітті стало поширення ідей загальноєвропейського жіночого руху – боротьби за рівноправність з чоловіками. Визвольний рух – це сукупність громадських рухів, ініціаторами, лідерами та учасниками яких є жінки.

Зародившись на українській землі в межах Російської імперії, жіночий рух був досить однорідним і не завжди організаційно самостійним. Українські жінки об'єднуються переважно для спільної просвітницької, літературної та благодійної діяльності. Це сфери, де жінки можуть хоч якось реалізуватися, в давнину вважалися суто «жіночими», зарезервованими лише для дружин багатих чоловіків [45].

Жінки в царській Росії отримали право на вищу освіту в 1860 році. Проте через різноманітні перешкоди царського уряду вищі жіночі курси було створено згодом у Києві (1878) та Харкові (1880).

Перша жіноча організація в Україні «Товариство допомоги жіночій вищій освіті» була заснована в Харкові в 1840 р. як філія Всеросійської жіночо-громадської організації, що займалася правами жінок на вищу освіту.

Визвольний процес Галичини

На західноукраїнських землях у Станіславі (тепер Івано-Франківськ) у 1884 році з ініціативи Наталії Кобринської було засновано Товариство руських жінок.

Давайте розглянемо образ Наталії Кобринської [32] (уроджена Озаркевич, 1855-1920) – письменниці, громадської діячки, засновниці Галицького жіночого руху. Кобринська стоїть біля витоків українського фемінізму. Брала активну участь у громадській діяльності, організовувала та збирала права жінок на вступ до коледжу та гімназії. Завдяки її наполегливій праці до Галицького парламенту було подано багато вимог і пропозицій щодо захисту прав селян. Дівчина розповіла, що її мета в житті – реалізувати феміністичні ідеї через літературу. Кобринській вдалося налагодити партнерські стосунки з українками на території Російської імперії. Тому 1887 р. разом з Оленою Пчілкою вони видали щорічник «Перший вінок» українок обох боків Збруха, який увійшов в історію як перша збірка української жіночої антології і був великим внеском у Українська культура. Були закладені основи розвитку. Жіночий журнал, який редагують і видають самі жінки.

Багато жінок асоціюють соціалістичну ідеологію з фемінізмом, оскільки соціалісти проповідують принцип рівності чоловіків і жінок. Так, до речі, вважає Роза Люксембург [47]. Наталія Кобринська сперечається з Кларою Цеткін, що соціалісти не зрозуміють бажання жінок, поки права жінок не будуть формально захищені. За життя Наталії Кобринської українські жіночі активісти не сприйняли цих аргументів, вважаючи їх надто радикальними, тому останні не набули популярності. Пізніше ставало дедалі очевиднішим, що гендерна рівність у комуністичній країні, яка будувала соціалізм, стала «подвійним тягарем для жінок» [32].

У західних країнах поява жіночого визвольного руху на політичній арені швидко призвела до розмежування феміністичної та соціалістичної ідеологій, але на території сучасної України це не так. Незважаючи на всі недоліки комунізму, невідомо, як би розвивалася ситуація з правами жінок в Україні, якби Україна не увійшла до Радянського Союзу на початку ХХ століття, як швидко вони отримали б право на освіту, працю та політичну діяльність. вибори.

Після революції 1917 року було запроваджено загальне навчання. Українські селяни (особливо жінки), переважно неписьменні на той час, отримували українські книжки, ходили до школи, вчилися читати.

Першою країною, де тріумф фемінізму став національною політикою, був Радянський Союз, де чоловік і жінка були формально рівними. Однак їхні дії майже завжди шкодять тільки жінкам. Крім права голосу (яке мало що значило в СРСР), жінки отримали унікальну можливість відчувати рівність з чоловіками в полі, на заводах, а згодом в армії та шахтах. Тоді, нарешті, жінки зможуть звільнитися від «рабських» домашніх обов'язків по догляду за дітьми та чоловіком, повністю приймаючи повну рівність обов'язків [51].

Але окрім професійного «розкріпачення» радянські жінки переживали усунення традиційних суспільних норм іншими способами. Перша сексуальна революція почалася під вправними руками радянських революціонерів-марксистів. Прагнення більшовиків об'єднати все жахливо позначилося на долі багатьох дівчат і жінок, а в деяких регіонах Росії вони були оголошені комунальною власністю, тому рядові революціонери мали право «соціалізувати» дівчат будь-якого віку 16 і 25 років. Про права самих жінок говорити не доводиться.

Період сексуальної розбещеності в Радянському Союзі в 1920-х роках також збігся з розквітом феміністичної діяльності однієї з найвідоміших революціонерок Олександри Колонтай. Вона була радикальним противником традиційного шлюбу, виступала за публічну зраду, порівнювала задоволення сексуальних потреб із випитою склянкою води [33].

Перша хвиля характеризувалася винесенням проблем прав жінок у публічний простір, отриманням виборчих прав та дикими експериментами зі статусом жінки під впливом комунізму.

Було створено багато жіночих організацій. В УРСР керівництво жіночим рухом повністю взяла в свої руки Комуністична партія. Радянські жіночі організації спочатку проводили комуністичну агітацію серед жінок і ліквідовували неписьменність, а потім опікувалися вирішенням деяких «жіночих питань». СРСР може пишатися Радою жінок і найпрогресивнішим законом Європи 1918 року, який затвердив гендерну рівність.

Їх центральні установи видавали журнали «Селянка України» та «Трудівниця».

У 1920-х роках. Із швидким просуванням індустріалізації відчувається дефіцит чоловічої робочої сили, і жінки також покликані «будувати соціалізм». Стан економіки в СРСР змусив жінок працювати нарівні з чоловіками, оскільки сім'я з одним працюючим членом була неможлива [6].

У 1930-х роках виник рух за створення жіночих виробничих груп.

Жінки в УРСР завжди мали певну кількість місць у місцевих і центральних представницьких органах, завдяки принципу квотування, яким керувалися комуністичні лідери у своїй владотворчій діяльності. Водночас, незважаючи на широку різноманітність кар'єр, доступних жінкам за радянської влади, лише незначна частина з них могла зайняти керівні посади.

Але, з іншого боку, становище радянських жінок було далеким від ідеального. Такого фемінізму в радянських державах не було. Жіноча рада не дуже впливає на політику, але імітує участь жінок у суспільному житті.

Навіть роки радянської індустріалізації були нічим іншим, як подвійною експлуатацією жінок, тому що далі розмов про соціалізацію домашньої праці справа не дійшла. За відсутності спеціального дитячого харчування, дитсадків, засобів догляду за дітьми тощо повна зайнятість фактично ускладнює становище жінок.

При цьому не виключалися питання особистого життя і «морального образу радянської жінки». Країни, які вимагали повернення жінок, систематично наголошували на наявності рівних прав чоловіків і жінок, закріплених у радянському законодавстві. Це питання цілеспрямовано підтримувалося циклом лекцій, в яких підкреслювалося «турботи ленінсько-сталінської партії та радянської держави про політичне виховання та культурне зростання радянських жінок», «Сталінська турбота про жінок — матерів і дітей», «Протиставлення статусу жінок у країнах соціального блоку та капіталістичних країнах»[45].

Активна та планомірна агітаційна робота через засоби масової інформації, широкі агітації на зборах підприємств і організацій, а також численні масові мітинги активістів різних галузей економіки сформували ефективний жіночий актив, який проводив величезну роботу і залучався до цього процесу з іншими менш активними жінками.

Для ефективної реалізації всіх можливостей наявних трудових ресурсів у суспільній свідомості наголошувалося на формуванні іміджу: радянські жінки були активними та рівноправними «будівничими соціалістичного суспільства». Оскільки Радянський Союз ще на початку 1920-х років запровадив практику участі жінок у всіх сферах суспільного виробництва, партійно-державна система мала досвід залучення жінок до вирішення своїх важливих стратегічних завдань. Крім того, у роки війни жінки стали незамінною продуктивною силою: чоловіки воювали на передовій, жінки невтомно «боролися» в господарстві, виконували завдання Комуністичної партії в найскладніших галузях промисловості та виробництва [16].

Реалізація завдань уряду та політичних партій щодо покращення праці жінок здійснюється через створення широкої мережі жіночих об'єднань – різних відділів Конференції представників та жіночих рад, робота яких підпорядкована вищезгадане рішення Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу при Відділі праці жінок ЦК Комуністичної партії Китаю (ліквідований у 1953 р.). Основна мета поточної роботи – створити

«свідому» громадянську позицію серед якомога більшої кількості жінок, що дозволить їм брати активну участь у продуктивному процесі. Варто зазначити, що різні регіональні жіночі ради мають свої специфічні завдання, які в основному залежать від політики влади в тій чи іншій економічній зоні України [36].

Безпосередньо на місцях, особливо в сільській місцевості західних областей УРСР, жіночий сектор організовує сільські сходи для заслуховування різноманітних виступів (доповідачами зазвичай виступають представники районних чи місцевих учителів), контролює благоустрій і благоустрій населених пунктів, бере активну участь в організації Народ брав участь у весняній посівній (1948 р.), створенні колгоспів, агітації за купівлю державних позик тощо.

З метою спрямування жіночої ініціативи в необхідне Комуністичній партії русло в перше повоєнне десятиліття проводилися районні конференції передовиків виробництва різних галузей. Прикладом цього є протоколи обласної наради жіночого активу Тернопільщини (1948 р.), на якій були присутні активістки інших західних областей України.

У своїх виступах піонери закликали всіх колгоспниць: «Працюйте краще, зміцнюйте трудову дисципліну, підвищуйте продуктивність праці, вирощуйте високі врожаї» Одиноким жінкам казали: «Вступайте в колгоспи, організовуйте дружну працю, зміцнюйте трудову дисципліну... Наш кібуц - це наше весілля, наше щасливе життя, це наше щастя. Це наш дім»; «Я закликаю всіх жінок, які ще не приєдналися до кібуцу, пояснити кібуц усім жінкам після цієї зустрічі» [24]. Такі мітинги на організаційний рівень, що проходив в ейфорійній атмосфері, став потужним мотиватором, оскільки вони змушували відвідувачів відчувати себе важливими. Жіночі активісти з віддалених населених пунктів зустрілися зі своїми колегами, дізналися про їхні проблеми та досягнення у виконанні місії та запевнили їх у правильності стратегічного вибору в житті.

У повсякденній соціалістичній «боротьбі» (за планування виробництва, за порядок на вулицях міста, за перемогу в соціальній боротьбі) образ радянської жінки як союзниці чоловіків поступово змінювався від предмета гордості до повсякденної практики. У 1960-х роках жінки були продуктивно зайняті нарівні з чоловіками, навіть без надзвичайних досягнень. Саме ця рівність увійшла в ціннісні орієнтації радянських жінок.

Молоді дівчата та члени Комуністичної спілки молоді, які не мають важких сімейних обов'язків, відносно частіше реагують на соціальний порядок. По-перше, вони були мобілізовані нарівні з чоловіками для відбудови об'єктів важкої промисловості, участі у відбудові міст, доріг, будівель соціального значення та багатьох інших громадських роботах. Вони не можуть по кілька тижнів поїхати додому, бо збирають урожай у колгоспі, добровільно включаються до виробничого навчання, опановують різні професії, працюють за дорученнями. Однак таку соціальну активність не слід тлумачити явно як негайну готовність служити країні.

Вирішення різноманітних сімейних проблем, налагодження сімейних стосунків залишалися сферою інтересів жінки і лягали на її плечі в увесь неробочий час. Фактично, у процесі ведення домашнього господарства жінки працюють другий робочий день, який, на відміну від першого, не оцінюється, не оплачується і потребує часу для відновлення сил. Отже, вона приносила гроші в сім'ю, і в той же час, коли грошей не вистачало, їй доводилося відкладати гроші, а заодно намагатися отримати додатковий заробіток (обробляти поля, вирощувати врожай для особистих потреб і решту грошей) можна було продати на міському ринку; дрібну худобу; пошиття одягу на замовлення; виготовлення білизни, рушників, покривал тощо на саморобних ткацьких верстатах). Слід зазначити, що описана ситуація більше характерна для першого повоєнного десятиліття, оскільки внаслідок бойових дій в Україні залишилося багато вдів і сиріт, кілька років тривав процес демобілізації військовослужбовців Радянської Армії, чоловіків (через до існуючого

призначення тендерних ролей) більше залучених до реконструкції житлових та комерційних будівель тощо.

У традиційній українській культурі постать жінки відіграє важливу роль і має свої особливості. Жінка була центральною фігурою в родині і відігравала значну роль у підтримці і збереженні культурних традицій.

Однією з визначних рис жіночої постаті в українській культурі є сімейний орієнтований підхід. Жінка виступала як домогосподарка, вона була відповідальна за догляд за дітьми, приготування їжі, ведення господарства. Вона була опорою для своєї родини, зберігала і передавала традиції та цінності наступним поколінням.

У добу козаччини, яка охоплює період XV-XVIII століть, жінки відігравали важливу роль у соціальному та культурному житті козацького суспільства. Вони виявляли активність та мужність, а також забезпечували підтримку та піклувалися про сім'ю та козацький отаманат.

Українські жінки в цей період неодноразово виявляли свою відвагу на полі бою. Вони брали участь у козацьких військових операціях, допомагали уберігати територіальну незалежність та боролися разом з чоловіками за волю своєї країни.

Фемінізм в Україні виступав як рух, спрямований на боротьбу за рівні права і можливості для жінок, а також на протистояння гендерним стереотипам та дискримінації.

Під час українського національного відродження жінки активно брали участь у національно-визвольній боротьбі та політичному житті. Вони виступали як письменниці, журналістки, педагоги та громадські діячки. Завдяки їхній активності та наполегливості, українські жінки досягли певних прав і визнання своєї ролі в суспільстві.

В Радянському союзі існували як реальний, так і ідеалізований образи жінки. Радянська ідеологія прагнула створити "нову жінку" - активну, незалежну та рівноправну у суспільстві. Законодавство та політика радянської

влади сприяли залученню жінок до різних сфер громадського життя, включаючи працю, освіту, політику та армію.

Реальний образ жінки в радянському соціумі був пов'язаний з її активною участю у трудовій діяльності. Жінки стали значними факторами на робочих місцях і займали посади в промисловості, науковій сфері, медицині, освіті та інших галузях. Уряд впроваджував політику рівності статей, що сприяло забезпеченню рівних можливостей для жінок у працевлаштуванні та професійному рості.

Розділ 2

ОБРАЗ ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

2.1 Жіночі образи в українському фольклорі

Усна традиційна творчість, на відміну від інших видів мистецтв та форм збереження масової свідомості, була й залишається органічним виразником ментальності, ідентифікації народу, а разом із мовою - фактором безперервності духовного розвитку, тяглості культури. Саме у фольклорі потужно актуалізовано поняття ідеального образу людини. Людина як подоба Бога у високості, стала його прообразом на землі, героєм. Проте ознак героя набувають лише ті з представників народу, хто вчинив для людей подвиг, а відтак здобув добру славу і став прикладом для інших, набув ознак ідеалу. Вважається, що ідеал - взірць досконалості, що має реальні та бажані проєкції, охоплює ціннісні орієнтації, життєві принципи, поєднує домагання і задуми у визначену лінію поведінки [7, с. 400].

Для українців основною характеристикою людського ідеалу було і залишається гармонійне поєднання зовнішньої краси людини з багатим внутрішнім світом. З точки зору українського менталітету складовими ідеальної парадигми є фізичне та моральне здоров'я, особливо характеристики жіночої краси, чоловічої сили, розуму, вірності, чесності, чесності та справедливості, доброти, щирості, працьовитості та ін. патріотизм, відданість Свободі, жертвність тощо. Д. Чижевський вважає, що «безумовною рисою психологічного складу українців є емоційність і сентиментальність, чутливість і ліризм, найяскравіше ці риси виражені в естетиці українського народного побуту та обрядовості...» [76, с. 19]. .

Паремії як фольклорний жанр, що містить у собі традиції, вірування та побутові засади, репрезентують і узагальнюють інформацію про національні суспільства та багатовікову історію, яку вони репрезентують, а в окремих творах вони служать засобом персоналізації жінки, її зовнішності та

характеру. Підкреслюючи ідеальні характеристики жіночої фігури, ми ні в якому разі не схильні, відповідно до традиційного андроцентризму, поляризувати цю фігуру настільки, щоб піднести її до неба («поклоніння»), з одного боку, і звести до Єдиного. найнижчий рівень («Презирство»). Гендерне дослідження питання дає підстави уникати такої величини суб'єктивної оцінки та розглядати образ дівчини за логікою сприйняття у народному світі. Безсумнівно, прислів'я, прислів'я, метафори розкривають повноту багатьох світоглядних систем під кутом зору спектрального аналізу, висвітлюючи найхарактерніші риси в розумінні людьми жіночих феноменів. Через жінку, жіночі постаті, пише С. Єфремов, «так найкраще можна зрозуміти національний характер, національний дух і навіть національні ідеї кожного народу» [76, с. 416].

Філософська думка переосмислює роль жінки в історії світової культури. Р. Чмелик [77] простежує бачення жінки в західній філософській традиції, зауважуючи, що сфера приватного життя, в якій формуються і визначаються стосунки між чоловіком і жінкою, «стає самозначним полем філософського аналізу. Це відбувається у філософії в те, що називається «антропологічним У контексті «повороту» воно позначене критикою парадигми «раціонального суб'єкта», яка відхиляється від есенціалістичного розуміння людини. Антиесенціалістські тенденції, які почали домінувати в гендерних питаннях... розуміння гендеру як гендеру, тобто як соціокультурного конструкту, створило умови для принципово нового погляду на гендерну філософську рефлексію, що розглядає зв'язок між жіночим досвідом і жіночим Like її суб'єктивність, вона має самостійні, позитивні і навіть універсальні значення. У контексті цих досліджень оновлюються історико-філософські рефлексії щодо гендеру загалом і жінки зокрема» [77].

Етнологиня О. Кісь оптимістично прогнозує, що реалізація потенціалу жіночості стане одним із рушіїв самовідтворення української національної культури та національної психіки, оскільки «традиційно жінка посідає одне з

найважливіших (у функціональному) значеннях» у життєвій структурі українського етносу вона видається найефективнішим суб'єктом, носієм і транслятором традиційної національної культурної інформації, передусім системи цінностей і соціально-культурних норм» [31, с. 107].

Ідеал дівочої жіночої краси українці віками витворювали в невмирущих піснях, казках, легендах, переказах і переказах. Відшліфовані часом влучні, мудрі слова народних прислів'їв і прислів'їв вражають своєю влучністю й образністю мови [4, с. 84-89].

Наші предки завжди звертали увагу на зовнішню красу дівчини, жінки: її очі, брови, обличчя, талію, волосся, коси; поставу, ходу - вживали прислів'я, прислів'я, іноді - в жартівливій, іронічній формі виражали це дуже точно: де краса, там сила», «де статус, там краса», «красиві дівчата навіть у лахмітті». Не скакала б дівка дрібно, якби того не потрібно», «Гарне личко – половина приданого», «На дівчині волосся більше, ніж пара волів тягне», «Врода – дівоча шкода», «В неї зачіска: знайди мене в кукурудзі» [13, с. 34-36].

Образне народне порівняння при зображенні дівчини, її зовнішньої краси, стосується стану досконалості, гідності, краси, бадьорості, життєвої сили, предмета милування, замилювання: дівчина, як верба: не поливай, а вона росте велика, «дівчина, як вогонь» (як голубка, як тополя, як ягідка, як квітка, як ластовиння, як зоря, як золото, як калина, як ластівка, як лебідка, як віночок, як пава, як ружа, як сонечко, як у лузі калина, як яблука в кошику) [10, с. 60-62].

Як видно, у фольклорі образ дівчини є типізованим, узагальненим. Однак цей спосіб типізації специфічний: стереотип образу, певна символічна форма набуває індивідуальної конкретизації в процесі сприйняття: кожна людина, як пише Рене Генон, уявляє і осягає відповідно до свого інтелекту та ступеня розуміння іміджу Емоційної компетентності [2, с. 36]. Ідеал дівочої, жіночої краси, таким чином, універсальний і реалістичний, а тому на основі спостережень з нього виникають уявлення про красу, свою, свою. Те, що

одному подобається, іншому байдуже: «Комусь – як болото, тому – як золото», «Комусь – як сон, тому – як зірка» [13.- С.61],

Портретні риси дівчат у фольклорі відносно поширені: карі очі, чорні брови, біле обличчя, червоні щоки, золоті коси, довгі коси, струнка постать, легка хода. Проте в пареміях особливий акцент робиться на демонстрації внутрішньої, а не зовнішньої краси, на перше місце ставиться фізичне здоров'я («природність — не стільки краса»), позитивні риси характеру дівчат, інтелектуальні, моральні та моральні якості, жінки: «З вроди не пити води», «Краси на столі не краяти, аби гарна господиня з неї була», «Красою не наситишся», «На гарну жінку дивитися добре, а добре жити з розумною жінкою», «Не краса красить тільки мудрість», «краса до вінця, мудрість до кінця», «краса не прекрасна, тільки людський характер», «не шукай краси, шукай добра», «не чорні брови, а діло варте», «поки вона проворна, то байдуже, що чорна» [13, с. 35-37].

Особливу увагу люди звертають на коси - дівочу красу. Коси — символ «дівочої цноти»; символ незайманості; охайності, чистоти; внутрішнього буття, природної потреби українок у красі й честі: «Нема коси — нема краси», дівчата з косами — як на траві роси» [12, с. 165]. Колись коси були соціальною та моральною ознакою охайності, охайності та цнотливості дівчат. Про дівчину склалася громадська думка: «Коса – краса» Існував особливий весільний обряд розплітання коси. Проводи дівчини з косою символізують прощання з дівою, зафіксоване в народній народній пісні: «Горіла сосна, палала, / Під ней дівчина стояла, / Русяву косу чесала. / Ой коси, коси ви мої, довго служили ви мені. / Бльше служить не будете, / Під білий велян підете».

В. Скуратівський [69] пише: «...коса як символ незайманості — це перш за все моральна ознака. [...] Можна сказати, що дівоча коса — це символічний знак внутрішнього буття, природна необхідність, головно пов'язана з висока моральність людських стосунків» [69, с. 52].

Улюбленою прикрасою кожної дівчини є вінок. З ранньої весни до пізньої осені дівчата прикрашають свої голови дивовижними витворами

природи і рук людини. Символічною мовою, тобто вінком із квітів, жіночі образи виражають свої почуття, стан душі, події, що відбуваються в їхньому житті, надії та очікування. Вінок має ефект знеболення та захисту волосся. Більшість квітів, сплетених у віночки, широко використовуються в медицині та мають символічне значення: трава, звіробій, синя волошка, календула, шипшина; ромашка – символ незайманості та чистоти, незайманості; квіти та ягоди калини – символи вічного. любов, кохання, вірність; цвіт вишні та яблуні – символи материнської любові; Вінки зі стрічками споконвіку використовували на весіллі і вважали їх оберегом від усякого нечистого, пристріту. У народній творчості збереглося чимало прислів'їв, пов'язаних із вінками: втратити віночок – втратити дівочу гідність, як мовиться, гідність жіночу долю береже; як віночок – дуже гарна. Дівчина у вінку має відношення до сонця, що сходить. Водночас віночок на голові не вважається атрибутом самодостатності, адже дівчина у віночку готується до заміжжя, продовження роду, тому в пареміях наголошується: «У гарної дівчини не вінець, а молодість» [13. - с. 82]. На свято Івана Купала дівчата пускають вінки в річку, щоб знати свою долю, ким їм бути [8, с. 51-53].

Велику увагу українці приділяють зовнішності та одягу, але головним все ж залишається внутрішня сутність людини, її душа. Про це із захопленням говорять народні прислів'я та прислів'я: «Красуні гарно й у пліц», «Вдягається, як пава, кричить, як гава», «Зустрічають за одежею, а проводжають за розумом», «Ходячи в чорному кажуть: лінива дівчина; ходячи в білому, кажуть: хизуєшся», «Не одяг красить людину, а добрі справи», «У неділю і сорочки бувають білі», «Носить шовк, хто в гріху» [13, с. 44-46]. Національний костюм формувався українською нацією протягом тривалого часу в умовах специфічного природно-кліматичного, соціально-економічного та родинного характеру. Це регулярно: кожен день, свята, ритуали. Одяг відображає престиж, естетику приналежності до певних соціальних груп. Норми і правила користування одягом залежать від віку, статі, сімейного стану, уявлень про межі дозволеного вираження особистих смаків і уподобань. Сьогодні

оновлюється старе прислів'я: «Біс моду вигадує, та й у воду йде, а ви, люди, мучтеся»[13].

Український національний одяг характеризується нечисленністю частин костюму, простотою пошиву, основний колір білий, колір оздоблення пастельний, немає зайвих прикрас - збережено почуття міри. Якщо це почуття пристойності порушується, то, відповідно, на людину дивляться зовсім по-іншому: «Одягається так, що корова боїться», «В цигана вдався, хоч попанськи вбрався», «Хоч свиню золотом зодягни, все одно в хліві залишиться» [13, с. 44].

Як відображення мистецтва, культури, естетичного смаку, світогляду та соціального статусу одяг відіграє важливу роль у житті людини. Проте в ідеалізації дівчини/жінки все ж визначальними є компоненти внутрішнього світу та моральної чесноти. Усе це яскраво відтворено в фольклорному мисленні. На варті традиційних ідеалів стоїть колективна свідомість і родова пам'ять. Прагнення перетворити абстрактний ідеал на конкретну реальність призводить до розчарування, утопії: «Вона добра та гарна, а біда її одна, що любить сваритися», «Де дівчина не тче, а де хата не мете, там дівчина гарна, та прялька лінива», «Дівчині голова не покрита, як хата без стріхи», «Як дівчині віночок упаде, то їй кінець», «Тоді дівчина пишна, раз заміж вийшла» [13].

Втрата ідеалів молодості, можливості молоді вільно вибирати, шукати і реалізовуватися виникає на етапі переходу від неодруженості до шлюбу. Не дарма теоретики переходу від дівочості до жіночої зрілості називають весілля ритуальною смертю. Про цю ритуальну ініціацію пише М. Гримич у монографії «Традиційний світогляд українців і національно-психологічні константи»: «За аналогією з поняттям чоловічої ініціації, дівоча ініціація (=весілля) зосереджена на символічній смерті посвяченої, тимчасової. «позажиттєвий» (лімінальний) стан і воскресіння в новому стані. Є кілька обрядів, що є складовими ініціації: перший — шлюбна ніч, що супроводжується втратою незайманості дівчини, після чого її визнають

жінкою...» [3, с. 242]. У народних пареміях цей аспект адекватно висвітлюється як з одного боку (позиція дівчини/жінки), так і з іншого (положення чоловіка/чоловіка). Орієнтоване на майбутнє, бажане, можливе, але не зовсім бажане (або навіть необхідне) раптом стало реальним. Відповідно, ідеал втрачає здатність мріяти, мати високу мету, регулювати оптимістичну функцію і набуває песимістичної «основи», іноді виражається як пасивний протест, «примирення», «терпіння», а іноді — агресія і неприйняття.

2.2 Образ жіночності в українській літературі

В українській літературі століттями присутні стійкі образи жінки. Завжди годувати дітей, піклуватися про дітей, знаходити час, щоб прибрати будинок, і не забувати про тих, хто працює в саду чи полі.»Берегиня домашнього затишку і щастя» — саме такою жінку бачать класики української літератури. Замість того, щоб самі шукати, вони терпіли і створювали стереотип, який існує серед нас і сьогодні.

Монументальна творчість Івана Франка [79] «Украдене щастя», Івана Котляревського [39] «Наталка Полтавка», Івана Нечуй-Левицького [54] «Кайдашева сім'я» тощо, творчість яких вивчалася в школах, пропагувала експлуатацію стереотипної жіночості. Наприклад, у повісті «Маруся» Григорій Квітки-Основ'яненко [30] змальовує ідеалізований образ жінки в тогочасному суспільстві.

У контексті насилля над жінками та замовчування цього питання в роки давньої України доречно згадати Грінченків «вирок» Докії [15]. Своє розпачливе запитання авторка залишає наприкінці твору, чому над нею лише знущаються та вражають долю.

І все ж десь у творах минулих письменників губиться асоціація з добрим борщем і чистою підлогою. На жаль, шкільна програма з української літератури досить поверхово торкається творчості Ольги Кобилянської та Лесі

Українки. В результаті майже не обговорюються питання жіночої дружби, мужності, незалежності та індивідуальності.

Немає сумніву, що протягом століть соціальний ландшафт кардинально змінився: гендерні стереотипи стали менш поширеними, у нас є багато прикладів жінок, які успішно реалізуються, і нормально протистояти насильству чи проявляти сексизм. Водночас, говорячи про жіночі типи в сучасній українській літературі, слід визнати, що феміністичні тенденції представлені тут досить примітивно. Для того, щоб побачити образ сильної та повної жінки в текстах Сучукрліту, потрібна спеціальна оптика, дуже точно налаштована.

Фокус на історичних темах, досвід постколоніальної травми та боротьба за створення нової ідентичності в українському суспільстві визначають те, як ми говоримо про жінок — історичних героїнь майже так само часто, як і про сучасних жінок. Наведені нижче рецензії не претендують на вичерпність, але включають образи героїнь, обраних авторами самостійно — тих, які увійшли в культурний дискурс і стали культовими, або які відображають типові тенденції пошуку жінок статусу в суспільстві.

В сучасній українській авторській літературі присутні сім основних образів жінки: жінка-жертва, жінка-берегиня роду, жінка-борчиня, жінка й сучасна війна, тепла жінка до кави, стерва self-made, феміністка в історичному антуражі.

Перший образ, тісно пов'язаний із дійсністю української жінки на різних історичних віхах, – це жінка-жертва. На тлі зміни історичних подій він може представляти жінок, які опинилися в пастці та стали жертвами режиму чи антиукраїнських сил без їхньої волі. Вони є жертвами насильства, переслідувань, знущань чи інших форм гноблення.

Часто такі жінки обмежуються пасивними формами опору перед обличчям складних ситуацій. Це може бути через соціальні обмеження, страх або незнання можливостей боротьби. Вони можуть говорити мовчазно, уникати конфліктів або просто переживати гнітючі умови.

Сучасники історичних подій намагаються протистояти антиукраїнським силам, але переважно пасивно. Жінки – жертви, жертви режиму. Роман «Солодка Даруся» Марії Матіос (2004) [50].

Головна героїня перебуває поза межами соціуму – буковинського села, її мучать німота та головний біль, селяни вважають жінку божевільною. В основі трагедії її життя була не провина, а почуття провини: у дитинстві Далюція несвідомо викрила перед енкаведистами свого батька, який допомагав бійцям УПА. Мати ненавидить доньку й кінчає життя самогубством, тож життя головної героїні назавжди стає довічною спокутою «гріха». Єдиний чоловік, який висловлював співчуття цій жінці, — «нешасний» Іван Цичок [49] — переконував її, зокрема, «не кохатися з чоловіками» і «залишатися незайманою до смерті».

Даруся – символ сучасної української жінки, яка бореться за свої права, незалежність та здійснення мрій. Вона демонструє велику силу волі, вміння протистояти труднощам і силу долати життєві випробування.

Образ «Солодкої Дарусі» Марії Матіос демонструє жіночу силу, самовизначення, цілеспрямованість і готовність боротися за свої цілі. Вона втілюється в різні ролі - дочки, матері, коханої, але завжди залишається вірною собі і залишається жінкою.

«Сирітство, самотність, придушена сексуальність, бездітність, каліцтво, асоціальність, пасивність, травма, комплекси провини як наслідок «трагічної історії».

«Мовчазне засудження суспільства та його рабів, маргіналізації як протесту, життя як подвигу страждання та постійного нагадування «ніколи знову».»

Другим поширеним в українській літературі образом автора є жінка-берегиня роду. Вона відображає роль жінки в українському суспільстві як берегині та прихильниці національних надбань і традицій. Це символ українського національного континууму, що передає цінності та культурні знання з покоління в покоління.

Основна роль жінки-берегині – підтримувати та підтримувати родинні та народні традиції, передавати ці цінності своїм нащадкам. Він виконує важливі обрядові функції та сприяє збереженню мови, культури, фольклору та спадщини українського народу.

Участь у суспільному та політичному житті може бути важливою для жінки-Діви, але це не її головна мета. Активно займається громадською діяльністю, спрямованою на збереження та підтримку національних цінностей, популяризацію культурної спадщини та формування позитивного іміджу України.

Жінка-берегиня роду – символ мудрості, сили, турботи та єдності. Він забезпечує стабільність, гармонію та зв'язок із минулим для сімей і громад, а також впливає на формування майбутнього. Наприклад, роман Оксани Забужко [22] «Покинутий секретний музей» (2010) (історична сюжетна лінія).

Олена (Геля) Довганівна[22] була зв'язковою УПА, належала до знатних шляхтичів, які боролися за волю України, а «Рахель» була медсестрою повстанського шпиталю Лії Голдман. Сенса цих жіночих життів полягає в «нескінченній вервиці, спроектованій у генотипах смерті та воскресіння, які борються в смертній плоті». У пошуках Обраного ці жінки керуються переважно первинними інстинктами: Гера запліднює не від закоханого в неї позитивного героя Адріана Ватаманюка, а від «могутнішого» зрадника Стен Лі вагітна. Тодорі завагітніла; після цього «Глія» присвятила себе Адріану і негайно оголосила, що народить йому сина. Обидва проекти провалилися: Голя, дізнавшись, що Стодоля здався повстанцям НКВД, вирішила вступити в бій і підірвала себе, щоб не «стекти кров'ю», «Рахіль» повісилася в тюрмі, а її син був бездоганної української крові, в держава, де кагебіст – ворог.

Сумніви щодо здатності жінки служити «лише ідеям»; легітимізувати сексуальність лише по відношенню до репродуктивної функції; визначити важливість жінки не її особистими характеристиками чи діяльністю, а її готовністю служити інструментом підтримки для вашого дому.

У складні історичні моменти основою консолідації має стати збереження національних ідей та генофонду (на жаль, часто все йде не за сценарієм).

Наступний образ, що зустрічається в літературі під впливом суспільних подій і вимог часу, — це образ жінки-борчині. Це символ активної боротьби за свободу, рівність і справедливість. Вона бере активну участь у визвольних змаганнях, протестах, революціях чи інших формах боротьби проти брехні, тиранів, режимів чи системних проблем.

Ці жінки є впливовими лідерами, організаторами чи учасниками акцій, демонстрацій, громадських кампаній чи політичних партій. Вони здатні мобілізувати інших, спонукати до змін і впливати на політичний порядок денний суспільства.

Приклад сміливості, хоробрості та наполегливості жінки-борчанки, яка протистоїть інституційним перешкодам. Вона може бути натхненням для інших жінок, мотивуючи їх долучитися до боротьби за свої права та свободу.

Варто зазначити, що борчинки не обмежуються політичними бійками. Вона також могла б активно займатися соціальною справедливістю, гендерною рівністю, правами людини, екологічними проблемами та іншими сферами. Вона боролася за покращення умов життя для себе, своєї громади та суспільства в цілому. Активна участь у визвольних змаганнях є символом боротьби. Наприклад, роман Василя Шкляра «Маруся» (2014) [81].

У 1919 році 16-річна старшокласниця Олександра Соколовська очолила Тисячну армію на Житомирщині та частині Галичини після смерті ватажка повстанців її брата. Військо разом рушило на Київ. Національний пафос роману відображено в рішучості галичан і наддністровців «тримати Україну» та історії кохання отаманша Марусі та старшини УГА Мирона Сірняка, автор намагається використати традиційну для нього антипорнографічну балаканину («груди»). ллється, вишні набухають» тощо) героїня неперевершена в кавалерійській атаці, «вона вміє тримати ворогів на відстані, не маючи шаблі й списа, краще за багатьох стріляє з карабіна й револьвера. Маруся — тендітна веснянкувата дівчина, яка здобула репутацію відьми:

кажуть, що вона вміє пускати кулі з рук, і втекла від червоного комісара в, здається, глухий кут.

Абсолютно ідеалізований, наділивши героїню надприродними здібностями, поклавши життя і кохання на вівтар служіння Україні, вибудувавши образ прямолінійно, як того вимагає популярний літературний жанр.

Хоча до цього жінку змусили насамперед трагічні історичні обставини, вона брала активну участь у визвольній боротьбі завдяки власному таланту та військовій доблесті (на жаль, Маруся не була такою популярною, як попередні романи Василя Шкляра «Чорня», «Ворон» [81]).

Соціальні виклики 20-21 століть сформувавши образ жінки-феміністки в історичному середовищі, відображаючи образ жінок, які виступали проти гендерної нерівності та боролися за права та свободу жінок у конкретний історичний період. Це зображення показує, що феміністичний рух — це не сучасне явище, а має коріння в минулому.

В історичному контексті феміністки могли бути активними учасницями жіночих рухів того часу, які боролися за право на освіту, участь у політичному житті, рівність перед законом та інші форми гендерної рівності. Вона може бути присутнім на акціях протесту, писати памфлети, організовувати демонстрації або бути соціально активною.

Феміністки в історичному контексті можуть зіткнутися з величезними проблемами, такими як соціальна ворожість, відчуження та репресії. Проте вона виявила мужність, волю та наполегливість у своїй боротьбі за рівність. Вона могла б стати новаторською постаттю свого часу, працюючи над зміною стереотипів, звичаїв та інститутів, щоб забезпечити більшу свободу та можливості для жінок.

Феміністичні образи в цьому історичному контексті можуть надихнути сучасників продовжувати боротьбу за гендерну рівність і прагнути відстоювати свої права. Це нагадує нам, що фемінізм — це місія в часі покращення життя жінок різного віку.

Наприклад, тітка Амалія з «Гербарію коханців» сама має фізичну ваду і вирішила відкрити дуже важливий заклад «Гарем-комуна», доступний лише для інвалідів. У своєму щоденнику вона документує свій досвід нетипової (у сприйнятті більшості людей) сексуальності та намагається подолати свою підсвідому відразу до каліцтва. Молода сирота Ана кохає Адама, але він уже одружений. Постійною проблемою героїні є страх «тепер мене всі засудять» і «скажуть, що я зовсім безсоромна», але їй вдається подолати це за підтримки коханого. Анна, яка була безробітна, дуже кохала Адама, нарешті знайшла сімейне щастя після смерті його дружини, подбала про чоловіка та дітей. Власне, образ турботи поступово витісняє образ еротичної сцени.

«Фелікс Австрія» [2] Стівен і Арнелл разом з дитинства. Ці стосунки є сумішшю довірливої дружби, майже лесбійського кохання та приниження між служницями. Співжиття з друзями чоловіка Анелли Петра та пристрасть Стефи до Йосифа роблять ситуацію гострою. Героїня рятується від усіх труднощів традиційним шляхом – істерикою, і врешті-решт підпалює новозбудований будинок мрії.

Сексуальні збочення, ревності, сварки, емоційні спалахи, загострена гомосексуальність, подружня зрада, потяги до сублімації та придушення — вони розхитують традиційні системи цінностей.

Сучасний образ «саморобної стерви» — це жінка, яка досягає успіху, незалежності та влади, безкомпромісно бореться за свої цілі, вміє демонструвати силу та рішучість. Це слово поєднує в собі позитивні риси незалежності та успіху з відчуттям різкої, рішучої особистості, яка готова зробити все можливе для досягнення своїх цілей. Формально багато героїнь українських письменниць — від Ірен Роздобудько[65] до Ірени Карпи [29] — належать до цього типу, але мало хто з них стає культовим. Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Кожна героїня цього роману має реальний прототип. Наприклад, образу телеведучої та відомої журналістки Дарини Гощинської є відтворенням самої авторки, , а відомий літературознавець Соломія Павличко взяв за основу

успішну художницю Владиславу Матусевич. Обидві жінки Забужко володіли сильним характером, красою та талантом; вони були сексуально привабливими та здатними до глибокої прихильності; мали професійний досвід; носили наймодніші бренди та могли дозволити собі певний рівень життя[65].

Трагічна загибель художниці на Бориспільській трасі значною мірою ідеалізує її образ, тому Дарина посідає центральне місце в романі, розкриваючись найповніше. Ставлення до навколишнього світу, особливо жіночої частини. Безсумнівно, в їхніх очах представниці старшого покоління, такі як юна Юлічка, Свєточка, Настіна, огидна «гергепистка», словом, майже всі жінки, крім самої Далі На та її сестри Влади. Героїня нудна, позбавлена смаку, сексуальна, розпещена, груба, нешаноблива, брехлива і целюлітна. На їхньому фоні вона сама виглядає тим успішніше і гламурніше.

Крім ідеалізованих, але водночас складних і травмованих жіночих образів, інколи мають бути контрасти цілеспрямованих, розумних руйнівників соціального миру.

Жінки та АТО та Modern Warfare. Історія зробила крутий поворот – українським письменницям ще належить звернутись до травми минулих та сучасних воєн, для розуміння місця жінки в нинішній війні. Мабуть, процес тільки почався, тому текст посилання тут неможливий.

Автор лише намагався знайти жанрово-стильовий підхід до теми. Тому історія дівчини родом з Донбасу та полоненого українського військового в романі Галини Водовіченко «Маріупольський процес»[78] (2015) досить перебільшена. Сила кохання змусила героїню вибрати «нас», але замість рішучих дій, вона традиційно чекає. Епопея Владислава Івченка[78] 2014 (2015), що зображує жінок – учасниць і волонтерів на Майдані Незалежності, дуже буквально подає події першого року війни, часто з ноткою чорного гумору. З його роботи можна матеріалізувати багато проблемних тем, зокрема згвалтування добровольця, який потрапив на контрольовану сепаратистами територію.

Попри незліченну кількість випробувань і небезпек, сьогоднішній фронт не є закритим полем для жінок, і він має певну привабливість, як і героїня оповідання Юлії Ілюхи [27] із серіалу «Неболові» (2016): Художниця Лідка пішла на Зона АТО як волонтер і Ляра-Барбі повернулися туди і так і не «адаптувалися» до «мирного» середовища.

Сценаристи створюють баланс між художнім і документальним кіно. Перший, більше схожий на оповідання Василя Трофимовича [78] («Любов на лінії вогню», (2016)), досить посередній як за стилем, так і за ідейним змістом. Ідеальні красуні, деякі з яких після розриву стосунків пішли на фронт і жили з фронтовими та околицькими повіями – загалом, героїні сучасної української прози.

Натомість щоденник Валерії Бурлакової «PS Life» — це реалістичні спогади дівчини, яка втратила кохання на війні. Леєра та Морячок разом працюють на шахті Бутівці. Жінка-військовослужбовець, супутниця та коханка. У день смерті Морячко один із його колег намагався схопити її, і вона вдарила його ногою в обличчя, коли він лежав. Вони могли б зробити це зараз.

Жанр перебуває на стадії становлення, тому неможливо передбачити його найбільш яскравий прояв, але тепер можна проілюструвати те, що автор намагається передати: У цю епоху соціальних потрясінь жінки не є декораціями, фоном чи статистами в історичні драми, а не нащадки. Засоби – це не заручники обставин, а ті, хто прагне впливати на події та брати в них активну участь.

2.3 Відображення жіночих образів в українському художньому мистецтві

Українська міфологія виникла зі слов'янської міфології, і вони тісно пов'язані та взаємопов'язані. У нашій міфології є всілякі духи природи, міфічні істоти, які живуть в оточенні людей і впливають не тільки на світосприйняття, але й на життя та обряди людини. Наші предки наділяли

природу, природні явища, природне середовище образом, певною мірою набували людських чи наближених до людини ознак. Давні українці антропоморфізували ліси, бурі, дощі, снігопади, пори року та інші атмосферні та природні явища [5, с.5].

Знання про істот української міфології збереглися в значній мірі завдяки усній народній творчості (оповіданням, пісням тощо), які в давнину передавалися з покоління в покоління. До наших днів не збереглося жодного зразка образотворчого мистецтва, який би ілюстрував появу духу.

У XVIII-XIX століттях, до утворення Радянського Союзу, відродження інтересу до української культури привернуло увагу багатьох митців, тому зріс інтерес до української міфології та ролі жінки в ній. Митці почали активно досліджувати цю тему. Є станкові картини, на яких міфічні українські істоти, наприклад русалки, постають людьми з невеликими зовнішніми відмінностями. Художники зображували їх відповідно до того, що думали стародавні, або відповідно до їхнього зв'язку з самими істотами (наприклад: у русалок довге зелене волосся, синя шкіра, а ноги вкриті довгим білим простирадлом) [5, с.158]. Обидва тлумачення правильні, просто асоціюючі - тим більше чудові і чудові. У зображенні українських міфологічних істот майстри використовували також такі художні засоби, як стилізація, декоративні мазки, обмежена колірна палітра.

Українська міфологія, як і будь-яка інша міфологія, сповнена жіночих образів, і всі вони мають свій характер. Хочеться зазначити, що жіночі персонажі нашої міфології мають дещо спільне. Наприклад, більшість жінок у відомих нам українських легендах і казках (як-от чайки, русалки, льотчиці тощо) – це грайливі, молоді та гарні дівчата, які люблять співати, танцювати та спокушати чоловіків [1, с. 8]. -58].Ці образи тісно пов'язані з природою, тому художники зобразили їх відповідним чином: одягнені в яскраві квіткові гірлянди, вишиті плахти та сорочки, у довгому вишуканому одязі з дихаючих тканин, у довгому, часто розпущеному волоссі, відокремлюють свої образи від образів звичайні людські дівчата.

Художник Вітольд Прушковський у своїй творчості звернувся до жіночих образів української міфології. Це видно на одній із робіт художника «Русалка». На цьому полотні дівчата діють безтурботно, то танцюють, то спокушають і гуляють уздовж берега озера, залишаючи позаду потопельника, якого вони переманюють на свій бік [2]. Самі русалки зображені звичайними молодими дівчатами, але схожі одна на одну як сестри. На них були темні коси, гірлянди зі стрічок на головах і традиційний український одяг. У картині присутній таємничий художній задум і нелюдське почуття, з чого видно, що молода жінка, яку описує художник, непересічна. Хоча Вітольд вважається польським художником, він народився в Україні та емігрував разом із родиною.

Марія Примаченко [36] стала однією з найвідоміших художниць, які розкривали українських міфологічних істот свого краю, зокрема жіночі образи. З характерним оригінальним стилем вона розкриває самотню природу істот у казках і легендах, а також жіночий дух [36]. Робота художниці «Осінь їзда» зображує дівчину осінь. Вона була одягнена в традиційне українське вбрання, з червоним віночком на голові та чорним волоссям, заплетеним у довгі коси. Осінь осідла на чарівному коні й ганяла його батогом, серед усіляких чарівних рослин. Деталі виконані в теплих відтінках жовтого та помаранчевого, що перегукуються з кольорами самого сезону.

За часів існування СРСР все українське мистецтво, яке містило яскраве наслідування народу, занепало через утиски влади.

У ХХ – на початку ХХІ століття, особливо після здобуття Україною незалежності, мистецтво поступово почало розвиватися з новою силою, хоча значна частина культурної спадщини України, особливо образотворчого мистецтва, була знищена, викрадена або назавжди втрачена. У міру розвитку українського мистецтва поступово зверталися до історії українського народу, а також до міфів та їхніх жіночих образів, які набували більшої видимості. Активно почали видавати свої праці книги українських етнографів, збирачів фольклору, за участю художників-оформлювачів та інших [8]. В українських

містах з'являються скульптури на міфологічну тематику (один із яскравих прикладів – скульптура в стилі ленд-арт у Києві, що зображує знамениту театральну феєрію авторки Лесі Українки «Лісова пісня», в якій бере участь Олексій Шевченко) активно працює над цією тематичною декорацією. і прикладного мистецтва, станкового живопису і навіть анімації.

Навіть сьогодні ця тема активно пропагується. Зокрема, зображено багато жіночих образів української міфології, оскільки найвідомішою постаттю є мавка, не лише в літературі, а й у образотворчому мистецтві вона часто виступає в ролі головної героїні. Багато сучасних художників роблять цифрові малюнки та графічні ілюстрації та широко популяризують їх у суспільстві, щоб глядач міг не лише дізнатися щось нове та цікаве про свій народ, а й згадати його походження, його історію, бо його не знають Люди, що забувають минуле – не мають гідного майбутнього.

Український фольклор має багатий архетипний і символічний світ, в якому присутні різноманітні жіночі образи. Ці образи відображають різні аспекти життя, ролі та статусу жінок у традиційному українському суспільстві. Деякі з них відображаються у вигляді героїнь, а інші - як персонажі з фольклорних казок, легенд і пісень.

Одним з найвідоміших образів є образ матері-жінки. Мати українського фольклору часто зображується як мудра, любляча, турботлива та жертвна. Вона є символом родючості, родинного затишку та берегині сім'ї.

Іншим поширеним образом є образ коханої або нареченої. Українські народні пісні та легенди розповідають про молодих дівчат, які кохають і чекають своїх коханих, а також про труднощі, з якими вони зіштовхуються у пошуках кохання та щастя.

У авторській українській літературі образ жіночності зображується у всій його багатогранності і різноманітності. Література відображає як індивідуальні, так і загальнолюдські аспекти жіночого досвіду, її ролі в суспільстві, боротьбі за свої права та власну самореалізацію.

Українське художнє мистецтво має довгу історію, яка охоплює різні епохи і стилі. Протягом цього часу міфічні жіночі образи знаходили своє відображення в різних жанрах мистецтва, включаючи живопис, скульптуру, графіку та інші форми виразності.

Розділ 3

ЖІНКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

3.1 Сучасна українська жінка в соціальному житті

Принцип гендерної нерівності міцно вкоренився в моралі та звичаях суспільного життя. Обов'язком жінки є, власне, виховання дітей, дотримання порядку і чистоти в оселі.

Озираючись в минуле, можна сказати, що норми стосунків між чоловіком і жінкою походять з ортодоксальних вчень, які визначають панівне становище чоловіків. Трансформація суспільно-політичного життя за радянської влади лише номінально передбачала рівні права чоловіків і жінок у всіх сферах.

Психологічний стан жінки в цей період має певні особливості: відсутність відповідальності за себе, своє життя та житловий простір, невибагливість, страх як основний регулятор поведінки, відсутність поваги до особистого життя. Така ситуація багато в чому пов'язана з тим, що гендерні норми людської поведінки постійно підтримуються соціальними очікуваннями інших [1].

Гендерний соціальний контроль існує у формі формального та неформального визнання та винагороди за «правильну» поведінку та покарань у вигляді приниження, соціальної ізоляції та зневаги до поведінки, яка не відповідає «чоловічим» чи «жіночим» моделям для наслідування.

Суспільство нав'язує уявлення про ідеальний образ і поведінку жінки в сім'ї, змушуючи жінку пристосовуватися до сімейного життя, пригнічуючи своє «я». Громадська думка намагається подолати упередження, що жінка може бути щасливою лише тоді, коли вона усвідомлює себе матір'ю, і що з неї не може вийти хороший менеджер і політик.

У 1980 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Це підтверджує намір на національному рівні

ефективно впроваджувати концепцію рівності чоловіків і жінок у всіх сферах економічного, політичного, соціального, культурного та громадського життя країни. Проте рівні права, закріплені Конституцією та іншими важливими законами, брутально порушені. Нинішня система запобігання дискримінації жінок все ще слабка. Єдиної національної політики, спрямованої на комплексне вирішення проблем дискримінації жінок, немає [14].

Сучасна українська жінка відіграє важливу роль в соціальному житті країни. Вона активно бере участь у політичному та економічному житті, займає керівні посади в різних сферах, бере участь у громадських організаціях та благодійних фондах.

Сучасна жінка виявляє активність у боротьбі за рівність прав та можливостей з чоловіками, захищає свої права та права інших жінок. Вона виступає за здоровий спосіб життя, екологічну свідомість та культуру споживання.

Тому однією з найскладніших економічних проблем країни є фемінізація бідності. Зростання безробіття, падіння реальної зарплати та зменшення доходів домогосподарств важким тягарем лягають на плечі українських жінок. У всіх сферах професійної діяльності жінки отримують близько 70% заробітної плати чоловіків за рівноцінну роботу. У нас немає ефективної стратегії перенавчання, особливо жінок. Приватна система перекваліфікації надто дорога і не гарантує подальшого працевлаштування. Жінки небажані серед робочої сили, оскільки роботодавці не хочуть, щоб вони платили вищі витрати на соціальне страхування, ніж чоловіки [38].

Жінок-підприємців у світі бізнесу дуже мало, набагато менше, ніж чоловіків. Через нерівні стартові умови їм важко отримати фінансові та матеріальні ресурси. Сфера, яка, швидше за все, надасть можливості для працевлаштування для жінок – це сектор малого бізнесу, але його розвиток гальмується неадекватним законодавством, законами та соціальною незахищеністю.

Молодь, безумовно, має широкі можливості обирати свій шлях. Але від відбору до реалізації планів, скільки пасток чекає на юнаків і дівчат! Відбувається глибокий процес соціального розшарування, виникають нові соціальні групи, які мають великий вплив на суспільне життя. Зараз ми безпосередньо стикаємося з безробіттям серед молоді, імміграцією, маргіналізацією, наркоманією, помітним зростанням злочинності та появою великих груп молодих чоловіків і жінок, які потребують соціальної підтримки. Тому реформування національної молодіжної політики є вкрай необхідним [17].

Однією з найсерйозніших проблем в Україні є тривожно низьке представництво жінок у державному управлінні та політичних інституціях на всіх рівнях. У той же час ООН рекомендує країнам, які підписали Пекінську платформу дій, працювати над рівним представництвом чоловіків і жінок у владних структурах, державних і виконавчих структурах, а також вжити заходів для істотного збільшення частки жінок у всіх державних, урядових і перехідні труднощі стають перешкодою для належного економічного забезпечення, як це передбачено відповідною конституцією. Перш за все, слід визнати, що економічні та соціальні проблеми особливо сильно б'ють по молодим «жінкам». Це очевидно у сфері трудових відносин.

В освітній сфері потрібно багато реформувати навчальні програми, які зараз мають гендерно-орієнтований характер. Це призвело до злиття жіночих і чоловічих традиційних функцій, виключаючи жінку з права бути рівноправним партнером у суспільстві.

Особливої уваги заслуговує роль і статус жінки в суспільстві як одне з вічних питань нашого існування. Ці питання особливо важливі в перехідний період, коли громадянське суспільство тільки зароджується. Не можна забувати, що українська жінка майже в усі історичні періоди мала високий соціальний статус. Українській жінці не обов'язково займати високу посаду, щоб впливати на політику, економіку та економічний розвиток країни,

народжувати і виховувати здорових і позитивних громадян, бути берегинею сім'ї, а в скруті – захисницею її батьківщини [22].

В умовах гострої демографічної кризи особливого значення набуває питання здоров'я жінок, яке останніми роками погіршується за всіма показниками. Через складну економічну ситуацію зменшуються витрати на лікування. Право на таємницю особистого життя порушується через недостатній доступ до консультацій та інформації та послуг у сфері охорони репродуктивного та соціального здоров'я. Оновлення проблем ранньої вагітності.

Насильство над жінками є одним із основних соціальних механізмів, які тримають жінок у підлеглому становищі порівняно з чоловіками. Зростання насильства є глобальною проблемою. В Україні теж серйозно. Розробка комплексних мультидисциплінарних підходів до вирішення важливого завдання усунення насильства в сім'ї та суспільстві є важкою, але надзвичайно необхідною.

Молодь вважає, що її право на повноцінну участь у політичному житті країни на регіональному рівні традиційно обмежувалося віком та статтю. Якщо брати до уваги соціальні та культурні умови, в яких живе молодь, то вона не має можливості самостійно вирішувати свої основні проблеми. Ініціативи молодих людей часто пригнічуються місцевою бюрократією з повним ігноруванням інтересів молоді. У більшості випадків регіональна молодіжна політика знаходиться між освітою та соціальною політикою, культурою та спортом.

Україна ратифікувала більшість міжнародних документів у сфері захисту прав людини, але наша законодавча база ще не повністю відповідає міжнародним стандартам. Крім того, ще не ратифіковані такі важливі документи, як Декларація про ліквідацію насильства щодо жінок та деякі конвенції Міжнародної організації праці. Повільно створюється національний механізм для забезпечення виконання та моніторингу законодавства, що захищає права людини, особливо прав жінок [49].

У зв'язку з цим необхідно розробити та реалізувати національну програму «Жінки». Він має відповідати національній стратегії покращення становища жінок в Україні, висвітлюючи таким чином такі проблеми:

- жінки в економіці,
- Жіноча освіта та професійна підготовка,
- здоров'я жінки,
- Загальні права людини жінок,
- запобігання насильству щодо жінок,
- Участь жінок у процесах прийняття національних і політичних рішень.

Парадоксальність гендерної проблематики в українському контексті полягає в тому, що, з одного боку, становлення ринкових відносин, первинне нагромадження капіталу, часткова деіндустріалізація, тимчасова депресивність соціальних секторів та становлення ринку праці об'єктивно посилювали дискримінацію жінок, внаслідок чого значна частина вимушеного проникнення в домашню сферу збільшує жіноче безробіття та потенційно ставить жінок у групу соціального ризику. З іншого боку, все це відбувається на тлі глобальної тенденції до збільшення участі жінок в економічному житті, політичному управлінні та просуванні їх соціальних і культурних ролей.

Звідси випливає основна проблема актуальної політики «жіночого питання»: протидіяти негативному впливу модернізації ринку на соціальний статус жінки, щоб ці процеси не призводили до виникнення соціальних гендерних конфліктів і гендерних криз тощо. Існує потреба у створенні національних інституцій із захисту прав людини (з урахуванням гендерних аспектів). До переліку обов'язків Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має бути включена норма про контроль за дотриманням принципу рівноправності чоловіків і жінок. Також має бути створена мережа спеціальних бюро для розслідування випадків порушення прав людини, в тому числі прав жінок [19].

Значні зміни в духовно-моральних орієнтаціях української жінки вже не новина в наш час. Усвідомлюючи своє місце в сучасному суспільстві, вона

змолоду прагнула володіти владою нарівні з чоловіками, і її участь у політичному житті не була випадковою [47]. Це зумовлено вимогами часу.

Ще однією важливою ознакою, що визначає участь жінок у політичному процесі, є соціально-психологічна підготовленість суспільства до прирівняння жінок-політиків до чоловіків. Якщо ми думаємо про мораль як про оцінку справедливості та несправедливості, що має включати ця справедливість: рівність чоловіків і жінок чи рівність чоловіків і жінок? Я схильний вважати, що ми вже деякий час намагаємося забезпечити рівність чоловіків і жінок. Але як образлива рівноправність чоловіків і жінок і як нерозумно чоловіки сподіватися на це! Жіноча соціальність і фізіологія відрізняються від чоловічої. Якщо чоловіки і жінки беруть участь у політиці, вони все одно повинні бути рівними, а не рівними.

3.2 Роль жінки в сучасній українській родині

З переходом до постіндустріального суспільства сім'я змінюється.

По-перше, різко зросла економічна незалежність жінок. Кількість «виключно чоловічих» робіт зменшується, а кількість «виключно чоловічих» – зростає. Це пов'язано з розвитком сфери послуг і «механізацією», автоматизацією виробництва: людська праця більше не потрібна. У Радянському Союзі входження жінок до робочої сили було багато в чому штучним; у Сполучених Штатах і Західній Європі різке зростання жіночої зайнятості відбулося в 1960-х роках, тобто наприкінці 1960-х років більшість дружин в Америці все ще були домогосподарки) [72].

По-друге, збільшення економічної незалежності жінок призвело до зменшення залежності від чоловіків і, як наслідок, емансипації жінок, у тому числі сексуальної. Багато дослідників бачать у цьому причину «сексуальної революції».

Тому в постіндустріальному суспільстві інститут шлюбу поступово втрачає функцію регулювання статевих стосунків, іншими словами, втрачає

монополію на секс. По-перше, легалізовано дошлюбні статеві стосунки, на даний момент легалізують позашлюбні статеві стосунки через систему свінг (коли чоловік і жінка мають контрольований секс з іншими партнерами за взаємною згодою). Іншими словами, якщо індустріальна сім'я звільнила емоційну (з їх «приватними справами» з-під контролю «сім'ї» і суспільства), то постіндустріальна сім'я звільнила і суто сексуальну сферу [84].

По-третє, суворий опис чоловіка та жінки, які втрачають перших, підриває класичне уявлення про шлюб як союз чоловіка та жінки. Економічна незалежність жінки призвела до поширення неповних сімей, а також до появи «динамічних сімей» (коли чоловік і жінка легко розлучаються і знаходять нову сім'ю; дехто сприймає зміну чоловіка як належне – про вас Тип факту, що людина не може працювати на одному місці все життя). У багатьох країнах одностатеві шлюби стають все більш поширеними та легальними.

Звичайно, усі ці переходи відбуваються повільно — потрібні покоління, — але тенденції є.

Одна з головних перешкод у цьому процесі лежить у сфері чистої біології. Тільки жінки можуть народжувати дітей, що не повністю відкидає гендерний розподіл праці. Однак цілком імовірно, що прогрес у біотехнології вирішить цю проблему в доступному для огляду майбутньому. Сучасна медицина з кожним роком відкладає пологи передчасно народжених дітей (тепер можливе народження малюків у 23 тижні). Ведуться інтенсивні дослідження щодо того, як відлучити недоношених дітей від грудей, не зачіпаючи їх незрілі легені. З технологією «дихання кров'ю та харчування» необхідно лише поєднати її з існуючою технологією «ембріон із пробірки», щоб створити інкубатор для культивування плодів [80]. Безсумнівно, після цього жінки швидко відмовляються від вагітності та природних пологів: це незручно, боляче, псує фігуру та негативно позначається на здоров'ї жінки. Водночас вирішити проблему бездітності в одностатевих шлюбах: будь-яка сім'я, незалежно від статі членів, може мати дітей через «інкубатори» (в тому числі з використанням сурогатних яйцеклітин).

Сучасні тенденції свідчать про те, що сім'я втрачає функції, не пов'язані з вихованням дітей. Спочатку була втрачена функція «господарського центру», а тепер втрачається і статева. Можна припустити, що майбутня сім'я буде складатися з кількох однодумців (будь-якої статі), об'єднаних лише спільними інтересами, для спільного виховання дітей (можливо із залученням професійних вихователів: сім'я з 4-5 дорослих буде може собі дозволити). Але це вже дикі припущення (втім, гойдалки, які ще 30 років тому здавалися фантастикою, тепер звичайні) [35].

Еволюція сім'ї навряд чи буде безболісною. Як і при будь-якому переході від старого до нового, спочатку будуть недоліки (наприклад, перехід від традиційної до нуклеарної сім'ї). З'являться дезорієнтовані маргінали, які будуть уникати будь-якої відповідальності за свої сім'ї та дітей. Але з виробленням нових раціональних правил ситуація поступово стабілізувалася. Нові сім'ї мають потенціал бути сильнішими та відповідальнішими, ніж поточні перехідні сім'ї.

В російсько-українській війні багато жінок взяли активну участь у бойових діях та оборонних зусиллях для захисту України. Деякі з них приєдналися до українських збройних сил, формувань добровольчих батальйонів або національних гвардій, аби взяти участь у бойових операціях на передовій.

Жінки, що служать в українських збройних силах, займаються різними спеціальностями, включаючи бойових медиків, військових льотчиків, командирів взводів, розвідниць, снайперів та інших. Вони виявляють мужність, визначну силу та вольовність, борючись на фронті за територіальну цілісність своєї країни [14].

Багато жінок також добровольців, які вступили до добровольчих батальйонів та інших волонтерських формувань. Вони беруть участь у різних діях, включаючи бойові операції, оборонні дії, блокування та інші заходи забезпечення безпеки.

Ці жінки виявляють велику відданість своїй країні та мають великий вплив на хід війни. Вони волонтерські виконують важливі завдання, допомагають забезпечити військовим необхідне спорядження, медичну допомогу та інші матеріальні ресурси.

Важливо відзначити, що участь жінок у війні є прикладом їх сміливості, сили та жертвовності, вони демонструють свою готовність боротися за свободу і незалежність своєї країни нарівні з чоловіками [8].

Крім того, жінки також виконують важливі ролі у медичній сфері та гуманітарних зусиллях поза бойовими діями. У російсько-українській війні багато жінок працюють як медичний персонал у польових лікарнях, госпіталях та медичних пунктах. Вони надають невідкладну медичну допомогу пораненим військовим, забезпечують лікування та реабілітацію.

Поза медичною сферою, жінки також активно займаються громадською діяльністю та гуманітарною допомогою. Вони збирають гуманітарну допомогу, формують групи волонтерів та організують доставку матеріальної допомоги до постраждалих місцевих жителів, які постраждали внаслідок війни. Вони надають підтримку та допомогу вигнаним зі своїх домівок, допомагають у забезпеченні проживання, їжі та інших основних потреб.

Жінки, які виконують такі ролі, вносять великий вклад у допомогу пораненим військовим, цивільним постраждалим та постійному функціонуванню медичної та гуманітарної інфраструктури у зоні конфлікту. Їхні зусилля є невід'ємною частиною процесу допомоги постраждалим та сприяють підтримці та відновленню життя в умовах війни.

Жінки відіграють надзвичайно важливу роль у підтримці воїнів і моральній підтримці під час російсько-української війни. Вони можуть бути дружинами, матерями, сестрами або доньками військових, які перебувають на передовій.

Жінки, які мають своїх близьких у зоні конфлікту, виявляють велику силу і стійкість. Вони підтримують своїх воїнів, надсилають їм листи, пакунки,

моральні листи підтримки та посилення на домашні зв'язки. Це важливо для воїнів, які відчувають, що мають підтримку з боку своїх близьких в найтяжчі моменти [83].

Крім того, жінки беруть на себе домашні обов'язки і забезпечують стабільність та комфорт у сім'ях військових. Вони можуть доглядати за дітьми, займатися господарством, підтримувати емоційний стан родини під час відсутності чоловіка на фронті.

Моральна підтримка, яку надають жінки військовим, має велике значення для їхньої мотивації, бойового духу і відчуття підтримки з боку рідних та близьких. Жінки стають опорою для своїх воїнів і допомагають їм пройти через труднощі та стресові ситуації, з якими вони зіткнулись на фронті.

Отже, жінки, що підтримують воїнів на різних рівнях - від сімейного до морального - відіграють важливу роль у російсько-українській війні, сприяючи зміцненню морального духу, підтримці та згуртуванню українських військових [23].

Російсько-українська війна має значний вплив на жіноче населення в Україні. Жінки виявляють велику мужність, силу та вольовість у захисті своєї країни та співвітчизників у цей важкий період.

Війна призводить до зруйнування життєвих умов, економічної нестабільності та гуманітарної кризи, що особливо впливає на жінок і дітей. Жінки стикаються з різними труднощами, включаючи втрату рідних та близьких, переселення, брак матеріальних ресурсів та доступ до основних послуг охорони здоров'я та освіти.

У таких складних умовах жінки виявляють неймовірну силу, солідарність та розуміння. Вони виступають як захисниці своїх сімей та спільнот, організовуються для забезпечення життєвих потреб і підтримки постраждалих. Жінки беруть на себе велику відповідальність у відновленні соціального, економічного та гуманітарного розвитку своєї країни.

Безсумнівно, жінки виявляють велику сміливість і жертвовність, стаючи підтримкою і опорою для своїх сімей, військових, а також усієї нації. Їхній

внесок у боротьбу за територіальну цілісність, мир і безпеку в Україні є надзвичайно важливим і повинен бути визнаним і високо оцінений.

Сучасна українська жінка виступає активною учасницею соціального життя і володіє значним впливом на різні сфери суспільства. Вона досягає успіху в освіті, науковій діяльності, бізнесі, політиці та інших галузях.

Освіта є важливим аспектом для сучасної української жінки. Вона має можливість отримати вищу освіту та спеціалізуватися в різних галузях знань. Значна кількість жінок здобувають вищу освіту та стають фахівцями у своїх обраній сфері.

Українські жінки також активно беруть участь у політиці. Вони займають посади на різних рівнях влади, включаючи парламент, місцеві ради та інші органи влади. Жінки політики виступають із законодавчими ініціативами, впливають на прийняття рішень та впровадження політичних реформ.

Сучасна українська жінка також активно працює в бізнесі та підприємстві. Вони засновують власні підприємства, керують компаніями і впроваджують інноваційні ідеї. Багато жінок досягають успіху в різних галузях бізнесу, включаючи фінанси, технології, медіа та інші.

Окрім того, жінки в Україні активно займаються громадською діяльністю та волонтерством. Вони долучаються до різних громадських організацій, проводять акції та ініціативи для розвитку громади та підтримки потрібних категорій населення.

ВИСНОВКИ

В українському середньовічному суспільстві жінка мала майже такий же статус, як і чоловік. Їхня роль не обмежується домогосподарками: участь жінок у суспільному виробництві така ж важлива, як і чоловіків. Звичайно, говорити про повну рівноправність чоловіків і жінок поки що не можна. Традиційною сферою впливу жінки є сім'я, де її участь і роль значно більші, ніж у чоловіків. Як і чоловіки, вони є повноправними підданими закону, а в деяких випадках навіть мають перевагу. Права, честь, гідність і свобода жінки захищаються в суді. Окрім матері, важливу роль у догляді та вихованні дітей відіграють інші члени сім'ї.

Під час боротьби України за волю і незалежність до козацьких лав іноді долучалися жінки. Жінки-козачки загалом були високоосвіченими, сприяли поширенню освіти, ставали меценатами та дарували матеріали для розвитку освіти українського народу. Особливо активно діяльність українських жінок представлена в соціально-духовній сфері. Для світогляду матері характерні ідеали, які для українців є втіленням усіх людських чеснот і гуманних ідеалів.

Жінки беруть активну участь не лише в політиці, а й у духовному та культурному житті країни. На кошти благодійної діяльності будувалися школи, лікарні, монастирі та церкви. Жінки є носіями українських культурних і духовних цінностей, берегинями національних звичаїв і традицій, національного менталітету. Вони були чутливі до міжконфесійного суперництва і докладали чимало зусиль, щоб підтримати і захистити православну віру своїх батьків.

Еволюція статусу призводить до природних змін гендерних ролей жінки в сучасному суспільстві, особливо в українському: вона часто бере на себе обов'язки глави сім'ї, підвищує свій громадський статус, домінує в багатьох гуманітарних сферах суспільства – освіті, медицині, культурі, тощо Українська традиція гарантує, що для отримання нового статусу українським

жінкам не потрібно подавати заявку, а також не потребує спеціального публічного обговорення, як це прийнято в західних суспільствах.

Образ жінки в історії та народних світоглядах є ієрархічною опозицією за принципом чоловічого та жіночого. Незважаючи на домінування патріархальних норм в українській свідомості стосунків між чоловіком і жінкою, правосуб'єктність жінки була закріплена законом ще з Середньовіччя: вона має право захищати свою безпеку, гідність та майнові права в суді. Статус жінки в українській родині визначається особливими економічними та майновими правами жінки. Володіння рухомим і нерухомим майном, контроль над окремими сферами господарства і промисловості, можливість розпоряджатися певними сумами грошей надавали заміжнім господарям досить високий статус. У сім'ї зберігається розподіл праці за статтю. Сфери діяльності чоловіків і жінок вважалися взаємодоповнюючими й однаково важливими для повноцінного функціонування сім'ї як економічної одиниці, що зумовлювало партнерські відносини всередині сім'ї.

На рівні міжособистісних стосунків між чоловіком і дружиною чітко простежується гендерна ієрархія, яка проявляється в подвійному стандарті моральної оцінки поведінки чоловіка і дружини. Особливість українського сімейного патріархату полягає в тому, що культура суспільних норм дозволяє дружинам обіймати керівні посади.

Процес гендерної соціалізації складається з кількох різних за змістом і формою етапів, спрямованих на підготовку дівчат до виконання важливих жіночих соціальних ролей – дружини, матері, домогосподарки. Найвищий соціальний статус (соціальний престиж) займають жінки похилого віку, які повністю виконують ці ролі протягом життя. Материнство також належить до найосновніших життєвих установок жінки. Світоглядному образу матері надається ідеальна характеристика, яка для українців є втіленням усіх людських чеснот і гуманістичних уявлень. Поряд з матір'ю важливу роль у догляді та вихованні дитини відіграють інші члени сім'ї.

Еволюція статусу призводить до природних змін гендерних ролей жінки в сучасному суспільстві, особливо в українському суспільстві: вона часто бере на себе відповідальність глави сім'ї, підвищує свій громадський статус, домінує в багатьох гуманітарних сферах суспільства – освіті, медицині, культурі. Українські традиції забезпечили те, що для отримання нового статусу українкам не потрібно було змагатися за нього та брати участь у спеціальних публічних дискусіях, як це прийнято в західних суспільствах.

Жінки домінують в уявленні чоловіка про себе. Від вирішення цього завдання багато в чому залежить досягнення кінцевого результату. Це не перебільшення. Жюль Мішле мав рацію, коли писав: «Виховати дівчинку — це підняти саме суспільство, бо воно походить із сім'ї, а душа сім'ї — це жінка». Проте слід зазначити, що помітних успіхів ще не було. досягнуто в цьому відношенні. Жіночі образи переважно збереглися як міфологічні поеми. Вона — Єва, яка змусила людину впасти, Амазонка — жінка-войовниця, а відьма — також володарка магічних знань. Це правда, що література і мистецтво роблять усе можливе, щоб знищити його і надати йому еротичного змісту. І вони досягли значного «успіху» в цьому. На цьому тлі нещодавня тенденція розглядати жінок як політиків чи підприємців не мала успіху.

Крім того, зберігається тенденція, що жінки відіграватимуть дедалі важливішу роль у цих сферах, що є природним і логічним проявом цивілізованого суспільства. Можливо, не всі ми зараз це чітко усвідомлюємо, не всі морально готові, але ми повинні це прийняти. Часи суто чоловічого лідерства давно минули, і зараз ми маємо справу з результатами. Наша місія полягає в покращенні статусу жінок, і здоровий глузд стверджує, що всі, включно з жінками, справедливо знають про цю зміну.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Агрес Д. Архітектура з-поза: Тіло, Стать, Логіка. [пер. Леся Кульчинська] Medusa. 2014. с. 25–26.
2. Андрухович С. Фелікс Австрія. Видавництво Старого Лева. 2019. 288 с.
3. Борисенко В. К. Весільні обряди та звичаї на Україні. К 1989
4. Боровський Я. Є. Світогляд давніх киян. К 1992.
5. Браун К., Штефан І. Гендер і Знання [пер. Софія Скачко] Medusa. 2014. с. 65–66.
6. Буйських Ю. Жіночі образи української міфології. Колись русалки по землі ходили... , 2018. с. 858
7. Власова О. П. Стереотип «непомітної жінки» у сучасному культурному дискурсі України. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. 2011. №21. С. 49-52.
8. Вовк Хв. Студії з української етнології та антропології. К, 1995. 228 с.
9. Возняк-Ковалік Г. Вітольд Прушковський – запізнений романтик польського малярства. URL: <https://monitorwolynski.com/uknews3717-27406>
10. Генон Р. Криза сучасного світу пер. з французької Іван Калюга, під наук. ред. Ю. Завгороднього. Київ: Пломінь, 2020. 212 с.
11. Гнатюк Д. Пісня про покритку, що втопила дитину. Львів, 1919. с. 46
12. Говорун Т. В. Стереотипізація статі як дилема самопрезентації жінок і чоловіків. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Психологія. 2012. №6. с. 588.
13. Головне управління статистики м. Києва [Електронний ресурс]. 2016. Режим доступу : <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/r.php3?c=242&lang=12016>
14. Грабовська І. М. Українська сім'я як чинник утвердження ідей гендерної рівності в сучасному суспільстві Українознавчий альманах. 2010. №4. с. 67-72.

- 15.Грінченко Б. Серед темної ночі; Під тихими вербами: повісті Борис Грінченко. К. : Знання, 2014. 326 с.
- 16.Гримич М. В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. К, 2000. 379 с.
- 17.Гуцульщина. Стара Гуцулка Hutsulshchyna. Old Hutsul Woman. 1925. Режим доступу: <http://yagallery.com/assets/book385705242080377senkovsky.pdf>
- 18.Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні Відом. Верховної Ради України. 1993. 2 №16. с. 166.
- 19.Демографічна криза в Україні. К. : Інститут економіки НАН України, 2001. 560с .
- 20.Дмитренко М. К. У світі символів. Українські символи. К 1994. с. 3-4.
- 21.Жінка на порозі століття: становище, проблеми, шляхи соціального розвитку: Зб. матеріалів Всеукраїнського конгресу жінок. К 1998. 182 с.
- 22.Забужко О. Музей Покинутих Секретів. Режим доступу: [https://web.archive.org/web/20170517025743http://zabuzhkomuseum.com](https://web.archive.org/web/20170517025743/http://zabuzhkomuseum.com)
- 23.Закон України про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні Закони України. Т. 5. С. 38-46.
- 24.Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. К ,1989. 304 с.
- 25.Дорошкевич О., Єфремова С. Методологічна концепція в «Історії українського письменства». Б. м. : Друк. ім. Фрунзе, 1931. 53 с
- 26.Іваннікова Л. Сонце. Українські символи. К, 1989. С. 105-109.
- 27.Ілюха Ю. Неболови. Навчи мене мріяти. К. : Наш формат, 2016. 114 с.
- 28.Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Р. Ф. Кайндль ; [пер. з нім. (за вид. 1894 р. З. Ф. Пенюк) ; післямова О. М. Масана]. Чернівці : Молодий буковинець, 2000. 208 с. ; іл.
- 29.Карпа І. «Коли тобі 20 років, то здається, що все написане геніально», Час і Події (11 лютого 2016). Режим доступу: <https://www.chasipodii.netmparticle3425>

- 30.Квітка-Основ'яненко Г. Маруся. Режим доступу:
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1018>
- 31.Кісь О. Р. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX початок XX ст.). Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2008. 272 с.
- 32.Кобринська Н. Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1959. Т. 3, кн. V : Літери К Ком. 1076 с.
- 33.Колонтай А. Революция великая мятежница... Избр. письма 1901—1952. М. , 1989. С. 279
- 34.Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 [Архівовано 8 лютого 2017 у Wayback Machine.] Юридична енциклопедія : [у 6 т.] ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К М. 792 с.
- 35.Кононенко В. Місце весни в світогляді українців. URL: <https://discover.in.ua/traditions/miscellaneous-vesni-v-svitogljadi-ukrayinciv.html>
- 36.Константинова К. Буття і фантазії Марії Примаченко. URL: <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/buttya-i-fantaziyi-mariyi-primachenko-.html>
- 37.Корній Д. Чарівні істоти українського міфу. Духи природи. Серія «Оберіг», 2021. 158 с.
- 38.Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. К. : Либідь, 1994. 384 с.
- 39.Котляревський І. Наталка Полтавка. Режим доступу:
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1054>
- 40.Кузеля З. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу Матеріали до українсько-руської етнології. Т. 8. Львів, 1906. 221 с.
- 41.Купцова Т. А. Архетипні основи гендерних стереотипів в традиційній українській філософії (історико-філософський аналіз) : дис. канд. філос. наук : 09.00.05 Купцова Тетяна Анатоліївна. Дніпропетровськ, 2011. 223 с.
- 42.Кучма Л. Д. Націю звеличують великі цілі і діла. К. , 2000. 227 с.
- 43.Лебедев О. Барви Марії Примаченко. Чумацький шлях. 2016. №1. 13 с.

44. Левицький О. І. По судах Гетьманщини: нариси народного життя Гетьманщини 2-ї половини XVII віку передм. , ред. і пер. М. Горбаня. Харків: Рух, 1930. 252 с.
45. Лозко Г. Символізм рослин і тварин. Деревя та куці. М. Дмитренко, Л. Іваннікова, Г. Лозко та ін. Українські символи. К., 1989. с. 115-125.
46. Добрі люди і добрі звірі. Сторіччя Марії Примаченко: бестіарій художниці як феномен першомистецтва «Дзеркало тижня» № 11 (739) 28 березня 4 квітня 2009
47. Люксембург Р. , Лукач Г. Про Російську революцію. Пер. з нім. Київ: «Вперед», 2012. 91 с.
48. Мазох З. Жіночі образки з Галичини. Вибрані твори. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Zakher-Mazokh_Leopold_fon/Vybrani_tvory/
49. Матіос М. Солодка Даруся М. Матіос. Львів : ПІРАМІДА, 2011. 188 с.
50. Марченко М. Таємничий світ Марії Примаченко. URL: <https://day.kyiv.ua/article/kulturatajemnychyy-svit-mariyi-prymachenko>
51. Милорадович В. Українська відьма: нариси з української демонології. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Myloradovych_Vasyl/Ukrainska_vidma_Narys_y_z_ukrainskoi_demonolohii/
52. Мілашенко Т. , Фоміна Н. Барви Марії Примаченко. URL: <https://msmb.org.ua/biblioresursbibliografiyaosobistostimariya-primachenko-barvi-mariiprimachenko>
53. Мюшабле Р. Оргазм і Захід. Тенпора. 2011. 444 с.
54. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=907>
55. Ничай М. Традиція с. В. Ясенів (Гуцульщина). Режим доступу: https://xorocho.com/xoroshie_lyudi48757-mihaylo-nichay-tradicuya-s-v-yasenv-guculschina.html
56. Оселедько К. Концепт «відьма» у романі Братів Капранових «Кобзар 2000» К. Оселедько Сучасні проблеми мовознавства та

- літературознавства : зб. наук. праць [ред. кол.] : В. В. Барчан [та ін.].
Ужгород : Говерла, 2011. Вип. 15. с. 199-201.
- 57.Поліщук Т. Фантастичні звірі у...місті. URL: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/fantastichni-zviri-u-misti>
- 58.Пономарьов А. П. Шлюбні звичаї Українці. Т. 1. К. , 1999. 542 с.
- 59.Посилення регіональних соціальних служб. Програма технічної допомоги Європейського Союзу ТАСІС в Україні. Звіт з реалізації проекту. 2006. 47с.
- 60.Прибиткова І. М. Основи демографії: посібник для студентів гуманітарних та суспільних факультетів вищих навчальних закладахК. : «Артек», 1995. 256с.
- 61.Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики: Указ Президента України Уряд. кур'єр. 1996. 12 груд. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221/2001#Text>
- 62.Про затвердження національного плану дій на 1997-2000 роки щодо поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі в суспільстві: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 верес. 1997. 2 № 993. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2001-%D0%BF#Text>
- 63.Про становище молоді в Україні (за підсумками 1998 року): Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. К. : ТМ Прінтікс Прес. 1999. 154 с.
- 64.Проблеми розвитку демократії та забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків в Україні трансформаційного періоду. Тези конференції. К. :АТ «Столиця». 1998. 100 с.
- 65.Роздобудько І. Усі твори. Режим доступу: <https://nashformat.ua/authors/siren-rozdobudko-books>
- 66.Рубан В. Бережа-Ягна. Внутрішня суть арійської Віри українського обряду. Режим доступу: <http://muza.in.ua/vasil-ruban-berezha-yagna-vnutrishnya-sut-ariyskoyi-viri-ukrayinskogo-obryadu>

- 67.Семашко Т. Ф. Стереотипи української етносвідомості у візуальному сектор поезики Тараса Шевченка. Література та культура Полісся. Сер. : Філологічні науки. 2014. Вип. 75. с. 244-253.
- 68.Сироткін В. Община та обшинні звичаї Поділля: Історико-етнографічне дослідження. К. , 1994. с. 138-144.
- 69.Скуратівський В. А., Палій О. М. , Лібанова Е. М. Соціальна політика. К. : Вид-во УАДУ. 1997. 360 с.
- 70.Соціальна робота з дітьми та молоддю: проблеми, пошуки, перспективи За заг. ред. І. М. Пінчук, с. В. Толстоухової. К. : УДЦ ССМ, 2000. Вип. 1. 276 с.
- 71.Снядалко Н. Гербарій коханців. К. : КСД, 2011. 272 с.
- 72.Стяжкіна О. В. «Радянська жінка» і «лірична героїня»: створення стереотипів в українській літературі 50-90-х років. Наукові праці НАУКМА. Історичні науки. 2001. Том X. с. 142-146.
- 73.Твори Квітки-Основ'яненка в електронній бібліотеці «Відкрита книга»
Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20131208185631https://sites.google.com/site/openbookclassicukraienska-literaturakvitka-osnov-anenko-g-f>
- 74.Твори Нечуя-Левицького в мережевій бібліотеці «Відкрита книга».
Режим доступу: <https://sites.google.com/site/openbookclassicukraienska-literaturanecuj-levickij>
- 75.Фуко М. Історія Сексуальності. Касталью. 1996. Т. 1. 112 с.
- 76.Чижевський Д. І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. 480 с.
- 77.Чмелик Р. Мала українська сім'я другої половини ХІХпочатку ХХ ст. Львів, 1999.
- 78.Чорнодон М. Визначення концепту «жінка» на сторінках сучасної періодики для жінок в Україні. [Електрон. ресурс]. Режим доступу : <http://www.stationline.org.ua>

79. Франко І. Украдене щастя. Режим доступу:
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=653>
80. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. - К. :
Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
81. Шкляр В. Маруся. Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2014.
320с.
82. Юзвенко В. Українські народні казки, легенди, анекдоти. 1989. 432с.
83. Dorson R. American Folklore. Chicago : University of Chicago Press, 1977.
324 p.
84. Redfield R. The Little Community: viewpoints for the Study Of a Human
Whole Uppsala an Stockholm, 1955. 182 p.